

Iskolakönyvtáros

2. évfolyam 3. szám

8.

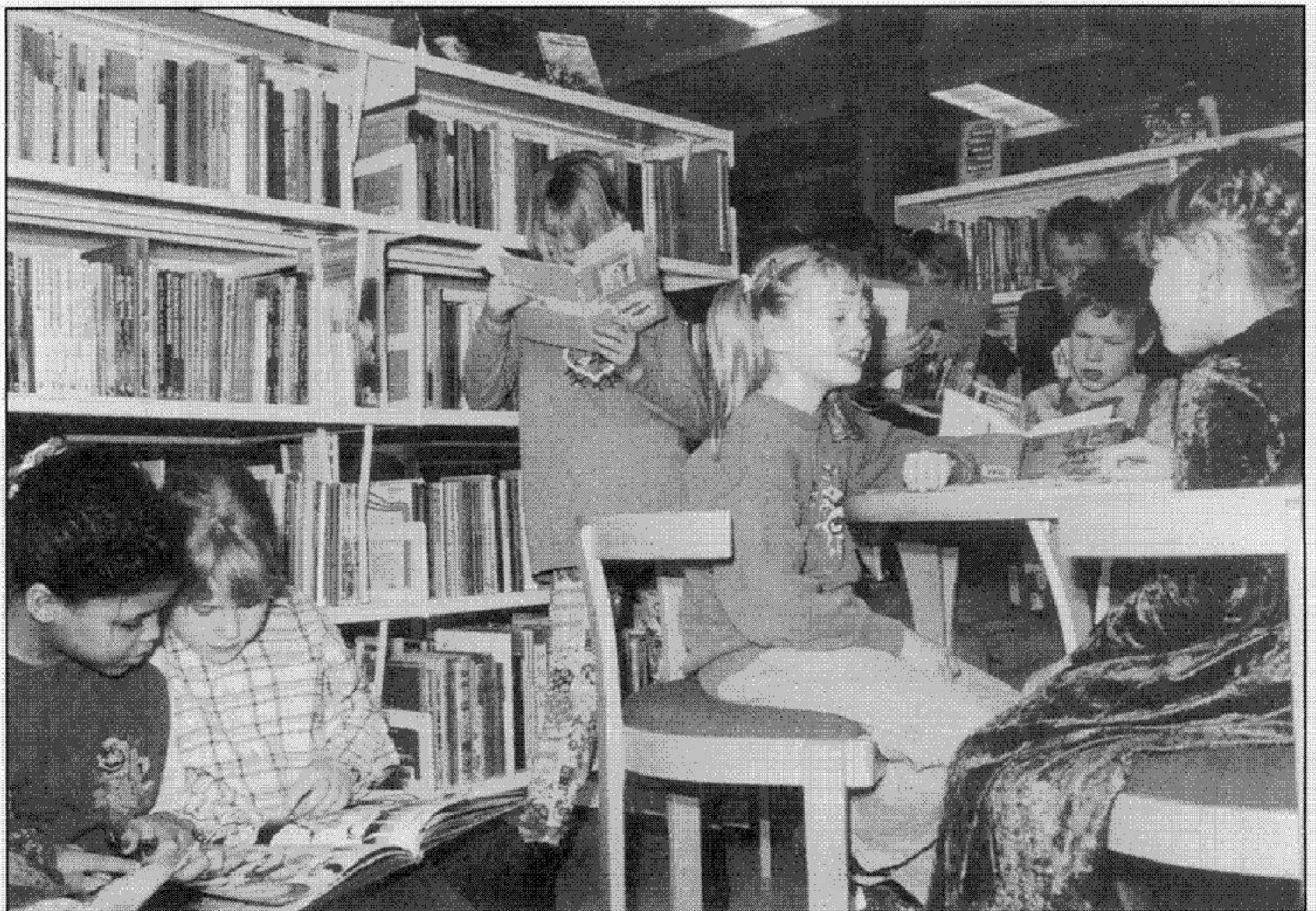
1998. április

- Könyvtárhasználati óra 1848 – 49-ről
 - Iskolai könyvtárak Dániában
- Szócikkek a pedagógiai lexikonokból
- Könyvtár a veszprémi Medgyaszay Szakiskolában
 - Gondolatok az iskolakönyvtárakból
 - Könyvismertetések ■ Hírek

Módszertani és tájékoztató folyóirat

általános és középiskolák számára

Könyvtári pillanatok

TARTALOM

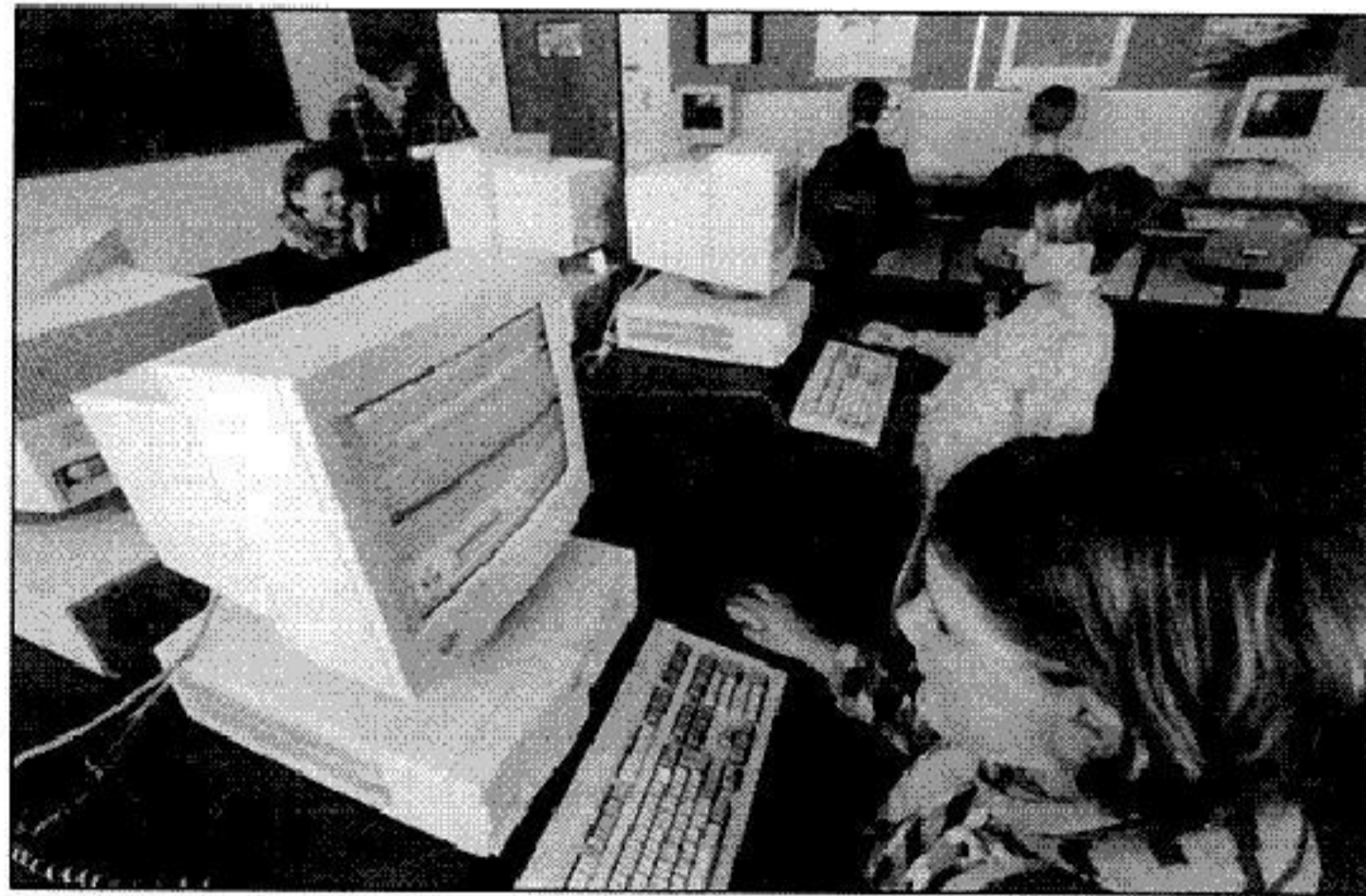
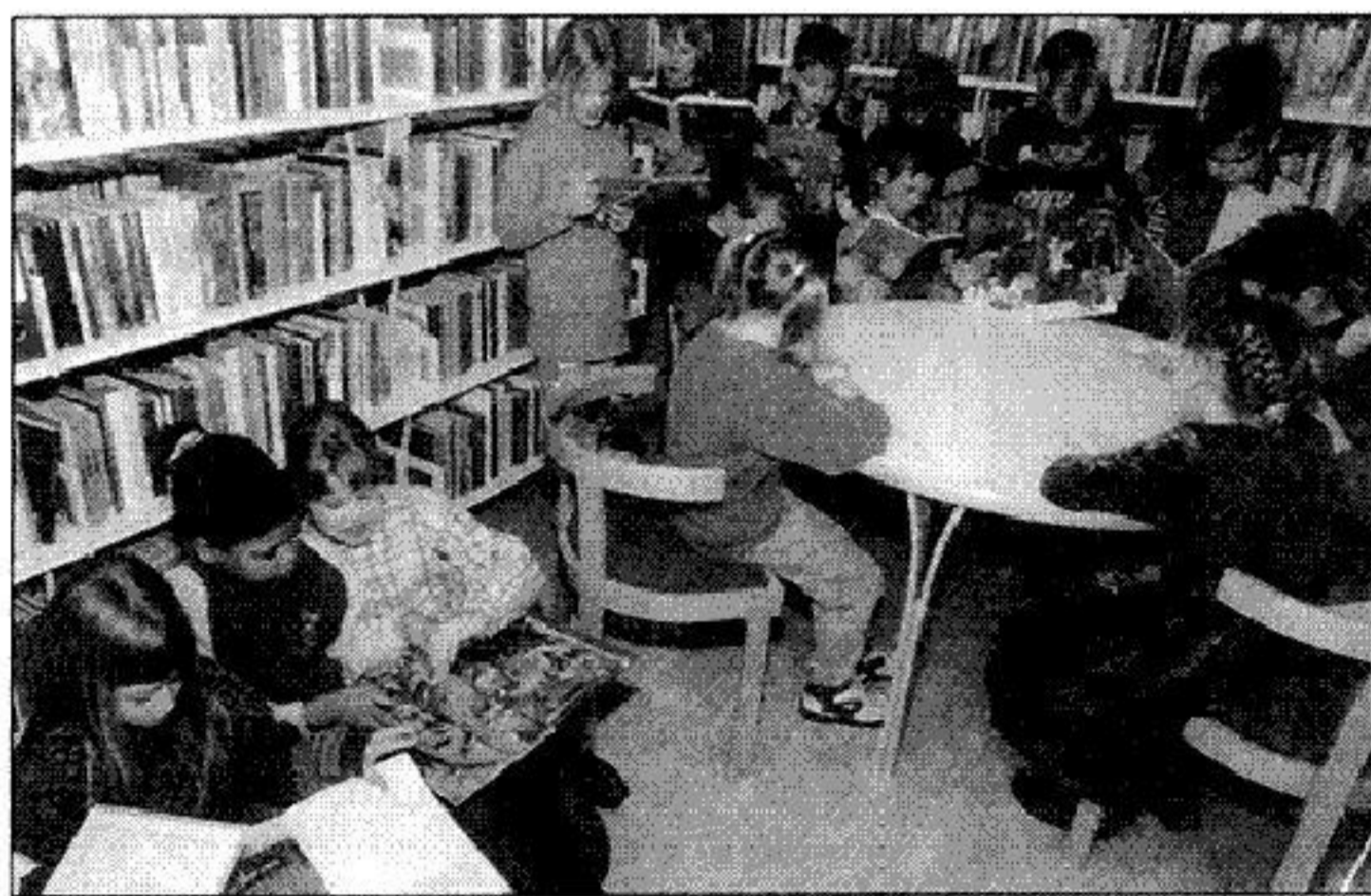
E számunk szerzői:

E. Bart Margit iskolakönyvtáros, Veszprém; Bontó Józsefné ny. tanítónő, Veszprém; Czirákné Kiss Edit könyvtárostánár, Bán Aladár Általános Iskola, Várpalota; Kocsisné Dancsó Julianna tanár, Bán Aladár Általános Iskola, Várpalota; Lányi Katalin neveléstörténész, Budapest; dr. Tölgyesi József főszerkesztő, Veszprém; Ugrin Gáborné ny. középiskolai tanár, szerkesztő, Budapest.

Fotók: Hettlinger András Várpalota, Tölgyesi József, és archív felvételek

Címlapkép: Részlet a veszprémi Medgyaszay István Szakképző Iskola könyvtárából

A szerkesztő jegyzete	2
Czirákné Kiss Edit, Kocsisné Dancsó Julianna: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc (Könyvtári óra)	3
Tölgyesi József: Iskolák és iskolakönyvtárak Dániában	7
A „könyv, tankönyv” és a velük kapcsolatos szócikkek a pedagógiai lexikonokban	11
Bemutatjuk a veszprémi Medgyaszay István Szakképző Iskola könyvtárát (E. Bart Margit)	20
Három gondolatom Salgótarjánban (Ugrin Gáborné)	21
Önképzés a könyvtárban (Bontó Józsefné)	22
Könyvismertetések (E. Bart Margit, Bontó Józsefné, Lányi Katalin, Tölgyesi József)	23
Hírek, adatok, közlemények	24

Módszertani és tájékoztató folyóirat általános és középiskolák számára

Iskolakönyvtáros

Főszerkesztő: DR. TÖLGYESI JÓZSEF. **A szerkesztőség munkatársai:** EMMER GÁBORNÉ, DR. TÓTH DEZSŐ, VARGA ISTVÁN. **Tervező-szerkesztő:** BORDÁCSNÉ MÓROCZA ÉVA. **Médiaasszisztens:** SZENTE VIKTÓRIA. **Szerkesztőségi titkár:** T. MIHÁLYI HAJNALKA. **Szerkesztőség:** 8200 Veszprém, Victor Hugo u. 3. **Telefon:** 88/421-080, 423-244. **Fax:** 88/421-080. **Felelős kiadó:** Bakcsi András igazgató. **Kiadja és terjeszti:** NODUS KIADÓ – 8200 Veszprém, Victor Hugo u. 3. **Telefon:** 88/425-411; 88/423-244; 88/421-080. **Megrendelhető:** a kiadónál. A lap tanévenként ötször jelenik meg. Az éves előfizetési díj: 800 Ft. **Nyomdai előkészítés:** Szurmay László, Veszprém. **Nyomdai munkák:** PROSPEKTUS Nyomda, Veszprém. **Felelős vezető:** Szentendrei Zoltán. **HU ISSN 1218–0963.** **Kiadja és terjeszti:** OKTKER Kiadói, Oktatási Kft.

Internet, sulinet – kontra iskolai könyvtár, avagy társak az oktatásban?

Az internet olyan, az egész Földet át-fogó telekommunikációs rendszerre vált, amely a gazdasági, társadalmi, kulturális és magánéletben is világhódító útra indult. Olyan távlatokat nyitott meg, amely során a személyes használatú, a hálózatba bekapcsolt számítógép révén megszerzhető minden olyan információ, amelyet bevitték a rendszerbe. (Bár az internetbe bevitt információk nyomtatottoldal-terjedelmét nem lehet pontosan megállapítani, de számítógépes szakemberek szerint az egymilliárd felé közeledik.) Gyakorlatilag már ma is aligha található olyan tudományterület vagy a hétköznapi élettel kapcsolatos ismeret, adat, amelynek anyaga ne lenne megtalálható e világhálón.

Természetes, ha a társadalom, a gazdaság nem nélkülözheti e rendszert, s jelentőségét a jövőre vonatkozóan aligha lehet túlzás nélkül említeni, szükséges, hogy használatának, alkalmazásának megtanítása helyet kapjon az iskolai oktatásban is, s ennek révén egy olyan információforrás-csomagként legyen jelen az iskolában és a diákok otthonaiban, amely soha nem tapasztalt mértékben és minőségben változtatja majd meg a tanulás módszereit, s minden bizonnyal a tanár és a diák közötti pedagógiai kapcsolatrendszerét is. Lehet, hogy a jövő iskolája a virtuális iskola lesz?

Egy szakkönyv így határozza meg az internet fogalmát: *Az internet egy világméretű számítógéphálózat. Gépeket és azok összeköttetését jelenti, melyek (a kezelő szándéka szerint, T. J.) kommunikálni képesek egymással telefonvonalon, műholdak vagy egyéb átvitel segítségével. (Fábián Zsolt, Kiss Bori: enter.net – első lépések az interneten. Presscon, 1996.)* Az 1997-ben megjelent Pedagógiai Lexikon meghatározása: *Olyan elektronikus hálózati rendszer, amely összeköti a térben különböző helyeken működő hálózatokat (és az egyes gépeket, T. J.), biztosítva ezzel (megfelelő jelszórendszer használatával) az azokban lévő információk elérhetőségét. Fontos eszköz az elektronikus levelezés szervezéséhez, kezeléséhez. Segítségével az iskolák pl. számos demonstrációs anyaghoz, esetleg új tantervekhez, új koncepciótervekhez, mások tapasztalataihoz juthatnak, rend-*

kívül gyorsan bővítve ezzel saját tudásukat. (Horváth László)

Megszívlelendő, s egyben elgondolkodtató az iskola számára, ami az előbb hivatkozott könyv borítóján olvasható: *Új világ van születőben kezeink alatt. Akit megérintett már a korlátlan információ igézete, nem sokáig halogathatja a belépést az internetbe.*

De vajon felkészültünk-e arra az iskolában, a családi otthonokban, hogy a jövő évszázad olyan technikai megoldások ismeretét és alkalmazását kívánja meg mindenkitől, amelyek nemcsak munkánkat, hanem a világhoz való viszonyunkat, gondolkodásunkat is megváltoztatják? Leegyszerűsíthető-e a kérdés úgy, hogy a nyomtatott információkat felváltják az elektronikusan közvetített információk? Ez aligha valósul meg, de az új technikai megoldások lehetőségei előrevetítik, hogy több tízmillió kötetnek megfelelő információt átmentsünk (bevigyünk) egy olyan elektronikus könyv memóriájába, amelynek lapjai kétszer vékonyabbak a jelenlegi átlagos könyvlapoknál, s bármely részét megjeleníthessük az oldalaikon.

Ez jelentené a Gutenberg-korszak végét? Reméljük, nem.

Nem kerülhető meg azonban az, hogy a sulinet-program révén diákjaink megismerkedjenek az információbevitel, -tárolás és -megjelenítés új technikai lehetőségeivel. A sulinet-program a világon is az egyik legfigyelemreméltóbb elektronikus oktatási rendszer, olyan távközlési informatikai projekt, amely virtuális magánhálózati funkciót tölt be a nagy hálózaton belüli adattovábbító kapacitásokkal, s ebben ellenőrzött, felügyelt eszközökkel, magas szintű szolgáltatói rendelkezésre állással, internetkapcsolattal. A pedagógusképzés egyik súlypontját jelenti a hálózat alkalmazására történő felkészítés, az iskolákba telepített gépek, a rendszer kezelésének, a tanulókkal történő megismertetés módszereinek elsajátítása. Zavar persze előfordulhat, mint ahogyan így volt a Sulinet Programiroda által a tanárok számára szervezett hétfői, ingyenes alapfokú internet-használói tanfolyamon. Rövid idő alatt kimúlt érdeklődés hiányában, pedig a Csodák Palotája igazán megfelelő környezet lett volna a na-

gyobb számú érdeklődéshez. Március végéig mindössze (vagy már?) 650 intézményben működött a program, s lehetett volna még igény a további felhasználók részéről. A szakemberek szerint ez még csak a „félidő”. Segít a továbbfejlesztésben, hogy kiegészítő szolgáltatásként beindult a Művelődési és Közoktatási Minisztérium központi szerverének nagy sebességű, duplikált sáv szélességű internetkapcsolata, megkezdte működését a minisztériumi monitoring-rendszer, valamint az automatikus iskolai fájtovábbítást szolgáló, szoftverdisztribúciós alrendszer.

Szerencsére, a könyvtárfejlesztési projektek, a tanulók száma szerinti könyvés és könyvtártámogatási összegek, valamint az iskolai költségvetésben szereplő összegek biztosíthatják az egyenrangú fejlesztést. A könyvtárak ugyanis – ha tematikai szerkezetük át is alakult az utóbbi években, ami szintén a korszerűsítés, az új követelmények egyik velejárója –, továbbra is nélkülözhetetlen források lesznek annak ellenére, hogy az internet hallatlan technikai fejlődésen megy át szinte néhány hónapnyi idő alatt is. A legújabb információ: *Hamarosan az internet jelenlegi sebességét közel ezerszeresen meghaladó rendszer épül ki hazánkban. Megvalósulása az év utolsó hónapjaiban várható* – hangzott el a Networkshop '98 nevű konferencián.

Iskolakönyvtárosok mondják: Régen volt olyan kereslet az iskolakönyvtár könyvei iránt, mint az idejében. Lehet, hogy nem mindenütt, de a trend örövendetes, s talán visszahódíthatók a diákok a szépirodalomnak is. A szív és a lélek „karbantartásához” nagyon kellene. S talán az is, hogy a könyveket és az elektronikus információközvetítőket kezeljük értékükön, használjuk azokat, amelyek számunkra, s használtassuk azokat, amelyek a diákok számára a legcélszerűbben, a leggazdaságosabban, leghatékonyabban közvetítik a munkához, a tanuláshoz szükséges ismereteket. A „békés egymás mellett éléshez” csak ez az egyetlen út vezet.

Iskolakönyvtáros, 1998/2.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc

Könyvtárhasználati óra

CZIRÁKYINÉ KISS EDIT
KOCSISNÉ DANCSÓ JULIANNA

Az idén ünnepeljük a forradalom és szabadságharc 150. évfordulóját. Az országos rendezvények, tanulmányi versenyek és megemlékezések mellett egy olyan könyvtárhasználati óra vázlatát adjuk közre, amely egy rendhagyó osztályfőnöki óra keretében segít az ünnepi hangulat megteremtésében, vagy akár a magyart tanító kolléga építheti be *A kőszívű ember fiai*, Jókai kötelező irodalomává és egyben nemzeti kincsünké nemesült regényének feldolgozása során, mint a szövegértést elősegítő történelmi háttérrel, s természetesen a történelem tanítása is színesíthető vele.

Szerencsére olyan bőséges és sokszínű a szabadságharcról megjelent kiadványok palettája, hogy bármely iskolai könyvtárban több, haszonnal forgatható könyvet találhatunk, melyekkel behelyettesíthető, kiegészíthető az általunk megadott irodalom jegyzéke. Terjedelmi okokból nem is kívántunk ezen a téren teljességre törekedni.

Ez az óra olyan, hogy bárki ízlése, meggyőződése és lehetősége szerint „átszabhatja”, tanítványai képességeihez, meglévő ismereteihez, könyvtári jártasságához „igazíthatja”, mint egy ruhát. Csupán egy a fontos, olyan „ünnepelő” kerekedjék a kísérletből, mely nem csak ékesít, de viselőjét belülről is feldíszíti történelmünk e jeles évfordulójára.

Óraleírás

1. Az óra tárgya (a tanítás anyaga): Az 1848/49-es szabadságharc 150. évfordulója (osztályfőnöki óra)

2. Célok, feladatok: A tájékoztatási eszközök ismerete, az irodalomkutatás és módszereinek gyakorlása

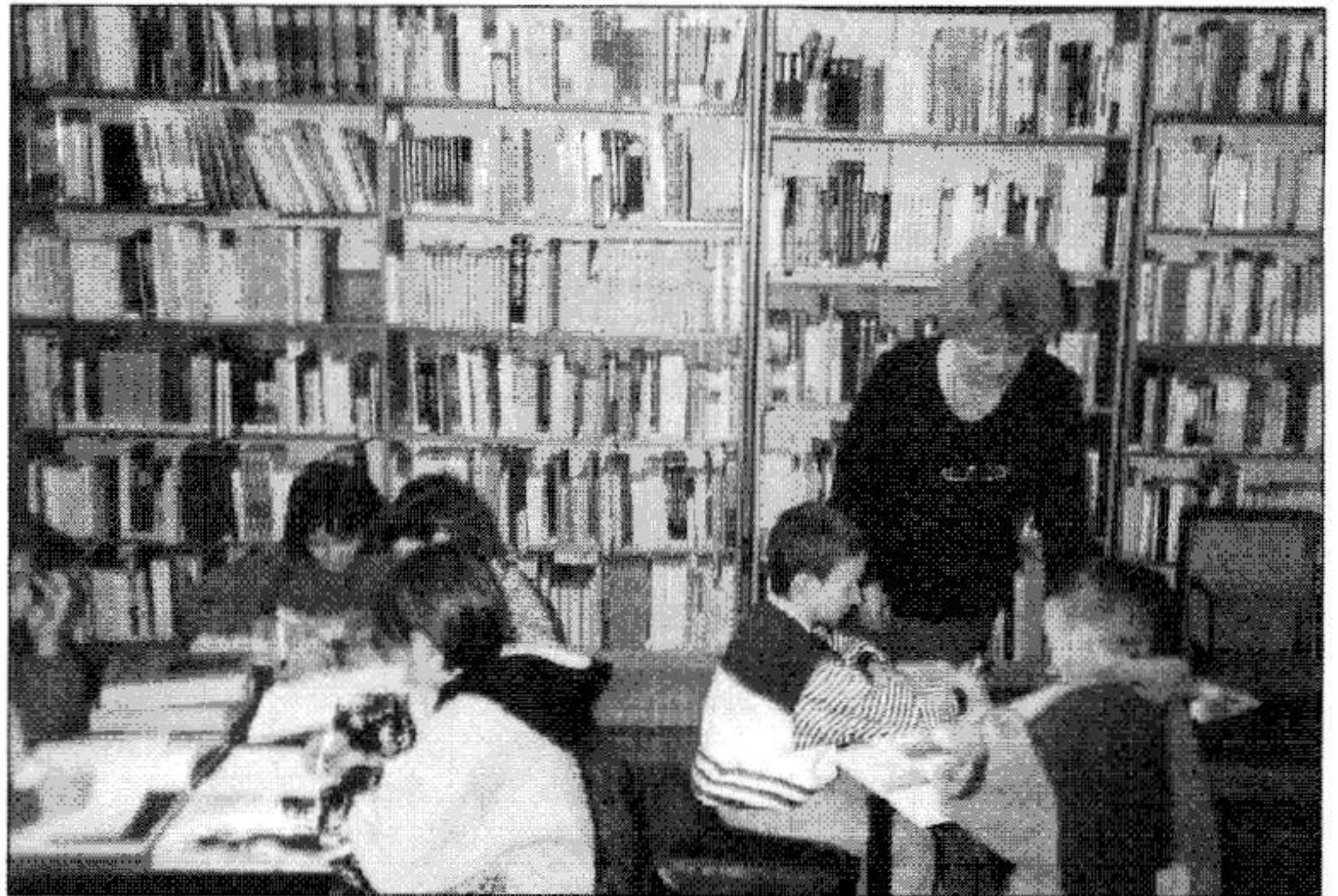
— tájékozódás a könyvtárban: keresés szabadpolcon, állománytestek ismerete, tájékoztató feliratok, is-

mertető táblák (tablók) helyes értelmezése

- keresés szakkatalógusban
- irodalomjegyzék összeállítása
- könyvajánlás készítése
- a jegyzetelés technikája
- kézikönyvek használata
- a könyv egyes részeinek információs értéke
- lényegkiemelés

tára / *Bakos Ferenc*. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1994. – 843 p.

- Kossuth Lajos öröksége: Mondák a XVIII. és XIX. századból / *Lengyel Dénes*. – Bp. – Móra, 1977. – 427 p.
- A kőszívű ember fiai / *Jókai Mór*. Bp.: Móra, 1967. – 481 p.
- Magyar értelmező kéziszótár / *Juhász József*. – 8. kiad. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1989.

3. Az óra típusa: Új ismeret feldolgozó és gyakorló óra 2.

4. Módszerek és eljárások: Frontális munka, csoportmunka, egyéni munka

5. Időkeret: 90 perc

6. Az órán felhasznált ismerethordozók, taneszközök:

- Forradalom és szabadságharc 1848/49 / *Márkus István*. – 5. kiad. – Bp.: Móra, 1984. – 155 p. – (Képes történelem)
- Idegen szavak és kifejezések szó-

— 1. köt. A–K. – VIII, 809 p.

— 2. köt. L–Z. – 1550 p.

— A magyar történelem nagy alakjai / [főszerk. *Vagyóczkyné Kékes Viktória*]. – Bp.: Reflektor, 1987. – 7. r. [írta és összeáll. *Gergely András*.] – 1988. – 31 p.

— 8. r., Az aradi vértanúk / [írta és összeáll. *Dörnyei László, Kövágó Sarolta*]. – 1987. – 32 p.

— Magyar történelem, világtörténelem: 1945–1980. / [... összeáll. és szerk. *Bereczky László*]. – Bp.: Múzsák: OSZK KMK, 1984. – 227 p. – (Könyvtári kis tükrök)

Megjegyzés: ajánló bibliográfia

— Petőfi napja / *Spira György.* – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1975. – 82 p. – (Sorsdöntő történelmi napok 1.)

— Petőfi Sándor összes költeményei / *Borsos Miklós* rajzaival. – Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. – 1218 p.

(Az óravázlat mellékletében szereplő 7.2.4. tanulói feladatban a következő Petőfi-versek részletei találhatóak a feladatlapon való megjelenés sorrendjében: Jött a halál, Szörnyű idő..., 15-dik március, 1848.)

— Petőfi útjain Veszprém megyében / *Könczöl Imre.* – Veszprém: Megyei Könyvtár, 1973. – 102 p.

— Várpalota: Fejezetek a város történetéből / *Szfy Rezső.* – Bp.:

Katsányi Sándor. – Veszprém: Megyei Könyvtár, 1967. – 291 p.

7. Az óra menete

7.1 Mit olvastatok, hallottatok az 1848/49-es szabadságharcról?

7.2 **Gyakorlás csoportmunkában**

I. csoport

1. tanuló:

A magyar történelem nagy alakjai 7. rész c. könyv közepén található a korabeli Pest-Buda térképe, mely tartalmazza 1848. március 15-e fontosabb színhelyeit. Állítsd időrendi sorrendbe! Mi történt az egyes színhelyeken? Fogalmazd meg tömören egy-egy mondatban!

A feladat megoldásában segít *Márkus István: Forradalom és*

sége c. könyvében Mentsétek meg a hazát c. monda milyen támadás idején játszódik? Mit mond Kossuth arról, hogy mikor rendelkezik valaki a nemzettel? Milyen szavakkal köszöni meg Kossuth a felajánlást?

4. tanuló:

Lengyel Dénes: Kossuth öröksége c. könyvében Esik eső karikára... című monda szerint hogyan keletkezett ez a kedvelt Kossuth-nóta?

5. tanuló:

A Petőfi-versekből származó részleteket kapcsold össze a forradalom és szabadságharc megfelelő szakaszával! Indokold döntésedet a versek hangulatának elemzésével. Készülj fel beszámolódkor a neked legjobban tetsző részlet előadására!

Módszerek, eszközök

Beszélgetés, frontális munka

Feladatok kiosztása az 5 csoportnak, a tanult könyvtári ismeretek alkalmazása, irodalomjegyzék, könyvismertetés készítése, tájékozódás a szakkatalógusban, keresés a szabadpolcon, a könyvtár egyes állománytesteinek ismerete, keresés kézikönyvekben.

II. csoport

Osztályod benevezett a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából kiírt tanulmányi versenyre, de társaid nem tudják, milyen könyvekből készülhetnek fel. A következő feladatok megoldásával nekik nyújtasz segítséget.

1. tanuló:

Készíts irodalomjegyzéket (legalább 5–10 tételt tartalmazzon) a könyvtár szakkatalógusa alapján! Ügyelj arra, hogy a jegyzékben szereplő könyveknek megadd az 5 fő adatát, a tételek szerzői betűrendben legyenek!

2. tanuló:

Készíts irodalomjegyzéket a Magyar történelem, világtörté-

Gondolat, 1960. – 133 p. – (Magyar Világ)

— Várpalota (térkép) / *Paulus Térképszerkesztő Iroda.* – Pomáz: Paulus, 1993.

— Várpalota irodalmi kistükre: Olvasókönyv / *Könczöl Imre.* – Várpalota: Városi Tanács, 1977 – 280 p.

— Várpalota rövid története / *Könczöl Imre.* – Várpalota: Városi Könyvtár, 1988. – 64 p.

— Veszprém megye irodalmi hagyományai / *Harmath István,*

szabadságharc c. könyvében a Petőfi napja c. fejezet elolvasása (29–35. old.). De választhatsz *Spira György: Petőfi napja c. könyvét is.*

2. tanuló:

A két összekevert életrajz adatait a számok megfelelő helyre való írásával válaszd szét, ha bizonytalan vagy, keresd meg Kossuth és Batthyány életrajzát a Magyar Larousse enciklopédia megfelelő köteteiben.

3. tanuló:

Lengyel Dénes: Kossuth örök-

nelem: 1945–1980 c. ajánló bibliográfia segítségével!

3. tanuló:

Keress a könyvtár polcain olyan könyveket, melyek valamilyen módon kapcsolódnak a szabadságharchoz. Készülj fel arra, hogy később szóban ismertesd, a könyvtári állomány mely részein kerestél, hogyan? Milyen könyvtári feliratok, ismertető táblák, egyéb jelzések könnyítették a keresést?

4. tanuló:

Az asztalon lévő 3 könyv közül válassz ki egyet, készíts róla könyvismertetést! Ez tartalmazza, hogy kinek ajánlod a művet és milyen céllal. Munkádat segítheti az előszó, fülszöveg, tartalomjegyzék stb. Add meg a választott könyv 5 fő adatát is!

(Egyéni munka)

III. csoport

1. tanuló:

Ismertesd *Márkus István: Forradalom és szabadságharc* c. könyvének időrendi táblázata alapján a szabadságharc csúcspontjának számító 1849. áprilisi hadjárat eseményeit.

(Egyéni munka)

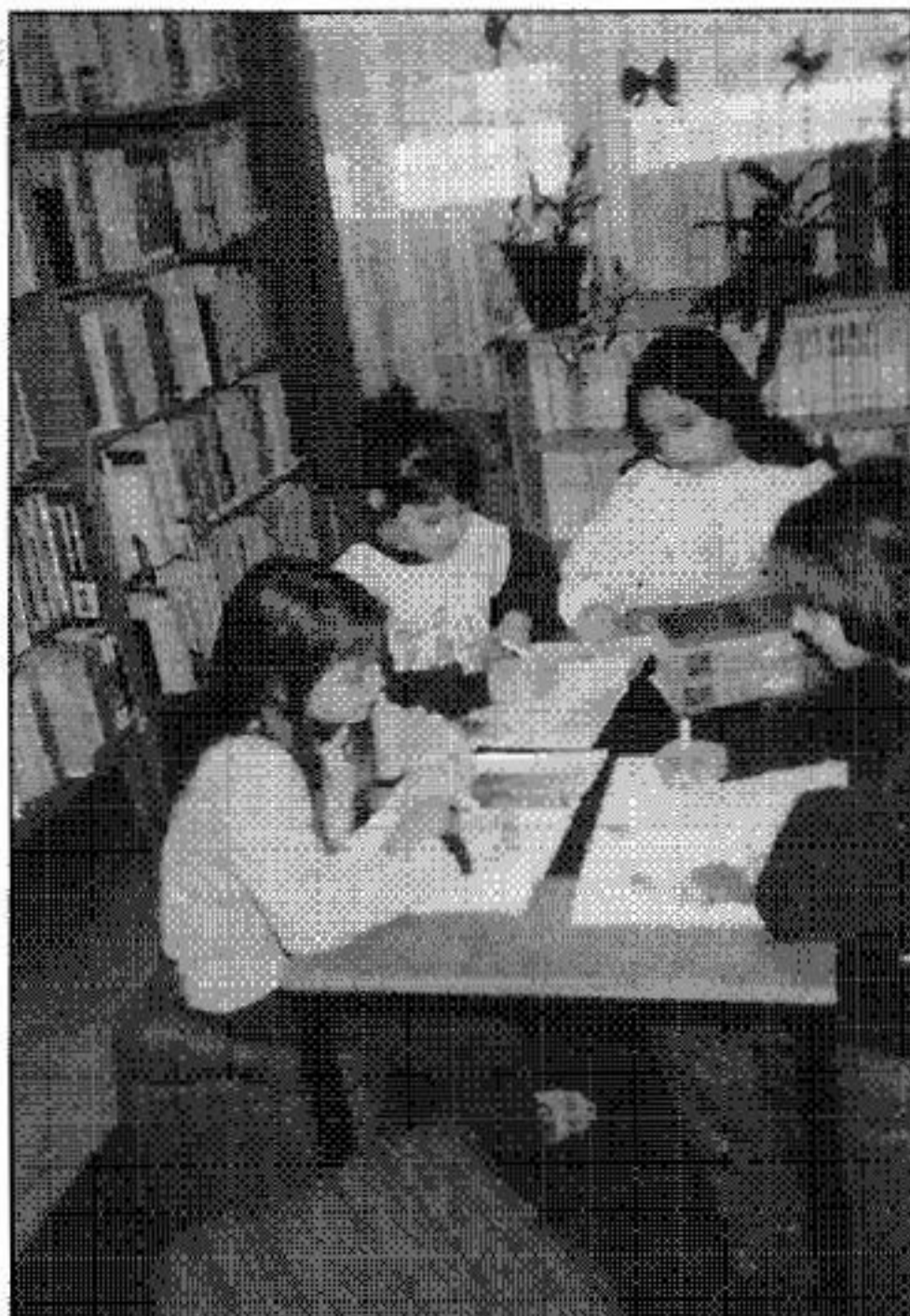
2. tanuló:

Milyen események történtek 1849. május 21-én? Keresd meg a Magyar történelmi kronológia: Az őstörténettől 1970-ig c. könyvben! Mit jelent az intervenció kifejezés? Keresd meg az Idegen szavak és kifejezések c. könyvben! Tudod-e, milyen ünnepünk kapcsolódik május 21-éhez?

3. tanuló:

Ki volt Görgey Artúr? A könyvtárban található kézikönyvek segítségével ismertesd életrajzát! Találtál eltérő véleményeket szerepének (áruló-e?) megítéléséről a különböző kézikönyvekben?

(Egyéni munka)

4. tanuló:

Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai* c. regényének XXXI. Zenit c. fejezetében leírja a budavári ostrom május 21-i döntő rohamát. Hogyan kezdődött e fontos esemény Jókai szerint? (380. old. 1–5. bekezdés)

(Egyéni munka)

5. tanuló:

Mit jelentenek a következő kifejezések: kartács, szurony, lábtó, körönd, hágcsó? Keresd meg a Magyar értelmező kéziszótárban! Add meg annak a könyvnek az 5 fő adatát, amelyből dolgoztál!

IV. csoport

Kiállítást készít az iskola a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére, feladatait ehhez kapcsolódnak.

1. tanuló:

Válassz ki *Márkus István: Forradalom és szabadságharc* c. könyvéből (80–155. old.) olyan illusztrációkat, melyek a szabadságharc nevezetes csatáit ábrázolják. Írd le azt is, melyik csatakép hányadik oldalon található.

(Egyéni munka)

2. tanuló:

Ismertesd *Márkus István: Forradalom és szabadságharc* c. könyvének időrendi táblázata segítségével a szabadságharc 1849. augusztusának és októberének történetét!

3. tanuló:

Márkus István: Forradalom és szabadságharc c. könyvének végén összegyűjtve megtalálod *A szabadságharc hadvezérei* c. tablót. A magyar történelem nagy alakjai 8. rész c. kiadvány alapján milyen hadvezérek képével egészíthetnéd ki a tablót? Választásod indokold!

4. tanuló:

A magyar történelem nagy alakjai 8. rész c. könyvből válassz ki egy életrajzt és ismerd részletesen! Milyen ünnepünk kapcsolódik 1849. október 6-ához? Add meg a könyv 5 fő adatát, melyből dolgoztál!

V. csoport

Várpalota 1848-as emlékei – anyaggyűjtés a helytörténeti gyűjteményből. (Egyéni munka)

1. tanuló:

Petőfi Sándornak Veszprém megyében – Pápa mellett – Várpalotával volt a legjelentősebb kapcsolata. Milyen kötelek fűzte Várpalotához? Hol tartózkodott 1848. március 3-tól 7-ig Petőfi Sándor? Keresd választ *Könczöl Imre: Petőfi útjain Veszprém megyében és Várpalota irodalmi kistükré* c. könyvében!

2. tanuló:

Szűz Rezső: Várpalota c. könyvében leírja, hogy a palotai hagyomány szerint Petőfi a Végh-féle kocsmában írta Szeget szeggel c. versét. Olvasd fel a verset, és meséld el a keletkezésének történetét!

Várpalota mai térképén jelöld be, hol állt egykor az épület!

3. tanuló:

A rendelkezésre álló helytörténeti anyag segítségével mutasd be, milyen volt Várpalota az 1848–49-es években! Segít ebben *Szűz Rezső: Várpalota, Könczöl Imre: Várpalota rövid története* c. könyve.

4. tanuló:

„Veszprém megye helységei közül a pesti események hírére Palota mozdult a leghamarabb.” Mi történt Palotán 1848. március 22-én? *Szfy Rezső*: Várpalota c. könyvéből idézd

fel a március 22-én kezdődött történéseket!

7.3. A csoportok munkájának értékelése
(Tanári irányítással közös megbeszélés)

7.4 Összefoglalás, vázlat írása.
Vázlat

8. A vázlat tartalmazza a szabadságharc főbb eseményeit és kiemelkedő alakjait.
9. Rendrakás.

MELLÉKLET

7.2 2. tanuló feladatlapja

Az iskolaújság szerkesztője ünnepi számot készít. Diáktársad észrevette, hogy két életrajz adatai összekeveredtek. Segíts neki a szétválasztásban azzal, hogy a megfelelő név alá írod a rá jellemző adat számát!

Batthyány Lajos gróf

Kossuth Lajos

1. Pest vármegye követeként az ellenzék vezére az 1847/48-as országgyűlésen.
2. 1847–48-ban az Ellenzéki Párt elnöke.
3. Ő alakította meg az első felelős magyar kormányt.
4. Az első felelős magyar kormány pénzügyminisztere.
5. Lemondása után nemzetőrként harcol és megsebesül.
6. Javaslatára állítják fel a honvédelem megszervezésére a Honvédelmi Bizottmányt.
7. 1849. április 14-én a Habsburgokat trónjuktól megfosztó országgyűlés Magyarország kormányzó-elnökévé választja.
8. Az osztrákokkal való tárgyalás szorgalmazója, de azok elfogják és bebörtönözik.
9. A szabadságharc bukása után külföldre menekül, 1894-ben Turinban (Torinó) hal meg.
10. A szabadságharc egyik mártírja, 1849. október 6-án Pesten kivégzik.

7.2 5. tanuló feladatlapja

Kösd össze vonallal a versrészleteket a forradalom és szabadságharc megfelelő szakaszával!

A forradalom és szabadságharc kezdete

A szabadságharc esúcs pontja

A szabadságharc hanyatlása, leverése

„De béfejezve nincsen még a munka,
Amelyet néked béfejezni kell,
Csak félig van még a csomó elvágva
Mit szét kell vágnod kardod élivel
Majd akkor illet a koszorú téged,
Ha e munkát végkép bevégezed,
S akkor nem én foglak megkoszorúzni,
Hanem az egész nagy emberiség!

Előre hát, oh nemzetem, ne állj meg,
Hogy állanál meg pályád közepén?
Félutadon vagy, fölértél a hegyre,
S könnyű már annak, aki völgybe mén.
Elő, elő a zászlóval kezdedben,
Egész Európa teutánad jó,
Te vagy, hazám, most a világ vezére...
Mily nagy szerep, milyen lelkesítő!”

„Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyűség mindegyre nő.
Talán az ég
Megesküvék,
Hogy a magyart kiirtja.
Minden tagunkból vérezünk,
Hogy is ne? villog ellenünk
A fél világnak kardja.

Egy szálig elvérezünk-e mi?
Vagy fog maradni valaki,
Leírni e
Vad fekete
Időket a világnak?
S ha lesz ember, ki megmarad,
El tudja-e gyászdalokat
Beszélni, mint valának?”

„Ott áll majd a krónikákban
Neved, pesti ifjúság,
A hon a halálórában
Benned lelte orvosát

Egy kiáltás, egy mennydörgés
Volt az ezerek hangja,
Odatört a sajtóhoz és
Zárját lepattantotta.

Magyar történet múzsája,
Vésd ezeket kövedre,
Az utóvilág tudtára
Ottan álljon örökre.”

Iskolák és iskolakönyvtárak Dániában

TÖLGYESI JÓZSEF

Dánia, amely a parlamenti demokrácia elvein alapuló királyság, Észak-Európa gazdaságilag és kulturális vonatkozásban is jelentős állama. A hazánknál alig fele területen (43 069 km²) közel 5,2 millió lakos él. Koppenhága, a főváros mellett jelentősebb nagyvárosai: Arhus, Odense és Alborg. Az országot az enyhén hullámos felszínű, alföldi jellegű Jylland-félsziget és 490 sziget alkotja. Legmagasabb pontja is csak 173 m. Külbirtokai a Feröer-szigetek és Grönland (1399, illetve 2 175 000 km² területtel). Agráripari ország, amelynek jelentős mezőgazdasági-termék kivitele van.

Nagy hagyományú, a protestantizmusra alapozódott iskolarendszere számos vonatkozásban példamutató volt Európa számára, s mai helyzete alapján is a kontinens élvonalába tartozik. Iskolái jól szervezettek, a társadalomba ágyazottak, megfelelő anyagi-pénzügyi és pedagógus-ellátottsággal rendelkeznek. Különösen kiemelkedők voltak és napjainkban is megőrizték jelentőségüket a Grundtvig püspök (1783–1872) által létrehozott, és az északi országokban elterjedt népfőiskolák (más néven parasztegyetemek), amelyek nagy mértékben hozzájárultak a mezőgazdasági termelési kultúra fellendítéséhez, a szakszerű mezőgazdálkodás megteremtéséhez, s hatással voltak az állami főiskolai képzés kiteljesedésére is.

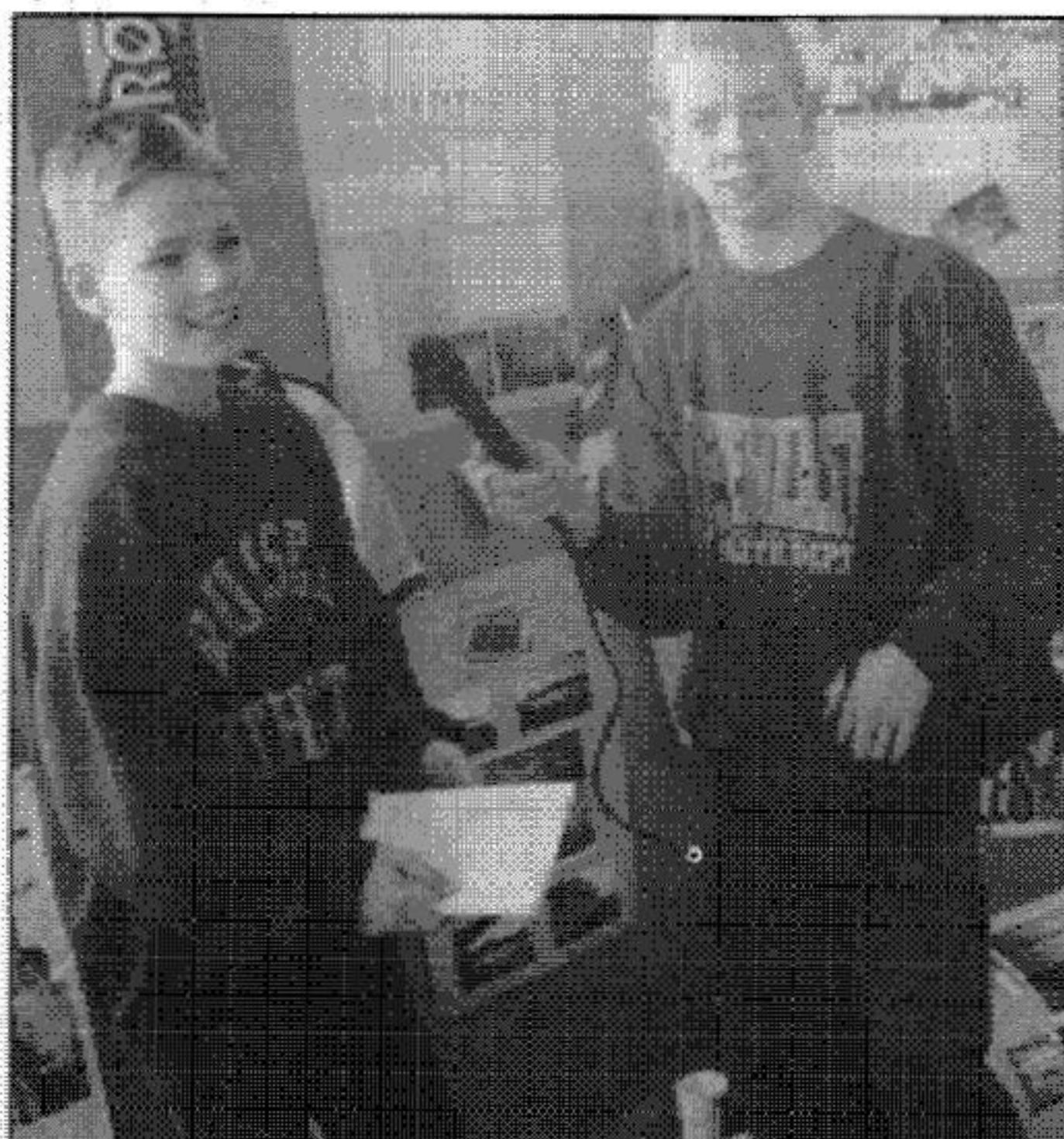
Dániában már a századfordulón hét éves kortól tizennégy éves korig tartott a kötelező iskoláztatás. A tankötelezettség teljesítéséhez hozzájárult, hogy igen szigorúan büntették a tanulók távolmaradását: a büntetés-pénzt akár fogházbüntetésre is átválthatták. A mulasztásokról a tanítók havonta kötelesek voltak jelentést tenni. A tanítás szervezeti és tartalmi színvonalára jellemző volt, ha az iskolában a ta-

nulók száma 35 felett volt, meg kellett szüntetni az osztályösszevonást és külön osztályokban kellett tanítani a gyermekeket. Az ún. előkészítő osztályokban olvasást, írást, számolást, valamint egyházi énekeket és zsoltárokat, bibliai és hazai történeteket, valamint földrajzot tanultak. A felsőbb osztályokban némiképp eltértek a tantárgyak a falusi és városi iskolákban. Ennek célja az volt, hogy a tanítás tartalma igazodjon a helyi munkaerő-szükséglethez. Az iskolában használható közös taneszközök beszerzéséről a települések önkormányzatai gondoskodtak, de szükség esetén a szegényebb tanulók számára biztosították az egyéni taneszközöket is. Az iskola helyi kontroll alatt állt: az iskolai bizottság szinte minden vonatkozásban szabályozta a működést. Az oktatás már ekkor is természetesen ingyenes. (Kivétel: a magániskolák.) A helyi sajátosságokra jellemző, hogy a két világháború között azokban a népiskolákban (folkeskole), amelyek falvakban voltak, csak a fiúk számára volt kötelező a testnevelés, a varrást pedig csak a városokban tanuló lányok számára tették kötelezővé. Ellenőrző vizsgák és érdemjegyes bizonyítványok nem voltak, a tanulók auto-

matikusan haladhettek tovább. A gyengébbek számára különböző felzárkóztató foglalkozásokkal biztosították a szükséges ismeretek elsajátítását. Az 1927–28-as tanévben 4482 népiskola volt közel félmillió tanulóval. Számos különböző típusú középiskola működött változatos tan- és órateranggal.

A II. világháború után a kötelező oktatást a 16. életévig emelték fel. A 7 osztályos elemi iskolák fenntartói a helyi hatóságok. Az 1958-as rendelet megszüntette a falusi és a városi elemi iskolák tanterve és óraszámja közötti különbségeket és 2 vagy 3 éves reáliskolával bővítette ki ezeket. A továbbtanulást igen változatos, s egyben bonyolult elágaztatásokkal oldották meg. A reáliskola 2. osztályának elvégzése után a 3 osztályos gimnáziumba, vagy a reáliskola 3. osztályának befejezése után különböző képzési irányú egyéves előkészítő iskolákba (forberedelsesklasser) és a hároméves tanítóképzőbe kerülhettek a tanulók. Az elemi iskola 7. osztályát elvégzettek beiratkozhattak a különböző tanulmányi idejű szakmunkásképző iskolákba, illetve a 3 osztályos képzésű alapfokú, majd az erre épülő 2 osztályos középfokú kereskedelmi iskolákba. Ugyancsak az elemi iskola elvégzése után iratkozhattak be az egyéves nappali vagy a kétéves esti műszaki tanfolyam elvégzése után a különböző képzési irányú technikumokba (teknisk skole). Az 1970–71-es tanév adatai: a 2455 alapfokú iskolában 749 530, a 160 középiskolában 34 570, a 251 szakiskolában 98 668, a 30 (!) tanítóképzőben 11 231, a 29 (!) óvónőképzőben 3434, az egy tanévvel későbbi időpontban pedig a 46 felsőoktatási intézményben 88 348 diák tanult.

Amint az adatokból kitűnik, néhány évtized alatt jelentős volt az alapfokú iskolák koncentrációja: az intézmények száma a kisiskolák megszüntetésével csaknem a felére csök-

kent, s ezzel hatékonyságuk jelentősen megnőtt, ami alapfeltétel volt az eredményes közép- és középfokú iskolai tanulmányok megalapozásához.

Napjainkban az oktatás négy szintre tagozódik: a kötelező iskoláskort megelőző felkészítő év, a 9 évfolyamnyi kötelező iskola (az 1–7. osztályok elvégzése mindenki számára kötelező, a 8–9. osztályok azok számára, akik más iskolatípusban nem tanulnak tovább), a középiskola (10–12. évfolyam), valamint a felsőfokú szakasz. A tanulók 90%-a jár állami iskolába, 10% magániskolai diák. A tantervi követelményeket az oktatási minisztérium határozza meg, a működést, formáit és tartalmát azonban nagy mértékben befolyásolják a fenntartó önkormányzatok. A konkrét oktatási programot az iskolák alakítják ki a törvényeket figyelembe véve. Jelentős a szülői befolyás is az iskolabizottságokon keresztül. Hatékony az anyanyelvi és az idegennyelvi oktatás. (Ez utóbbiban a német és az angol nyelv tanítása.) A Feröer-szigeteken és Grönlandon élő kis számú más anyanyelvű kisebbség gyermekei az alapiskola első két évfolyamán anyanyelvükön, a harmadiktól kezdve dán nyelven is tanulnak. Az 1–7. évfolyamokban nincs osztályozás. Osztályismétlés az automatikus továbbhaladás miatt nincs: a lemaradókat az iskolarendszeren belül speciális oktatási formák segítik. A 8. évfolyamtól kezdődően tízfokú skálán adnak érdemjegyet. Az értékelésben igen elterjedt a teszttel és a diagnosztikus méréssel megoldott vizsga. A 80-as évektől nőtt a minőségértékelő programok iránti érdeklődés.

Az iskolák megfelelően felszereltek: a tantermi berendezések mellett könyv-

tár, számos helyen zártláncú audio- és videóhálózat, sportlétesítmények, étterem, büfé, a folyósokon telefonkészülékek, az udvaron vagy az iskolaépület előtt kerékpártárolók szolgálják a tanítást, s biztosítják a pedagógusok és a tanulók számára az összkomfortot. A jól képzett tanítók, tanárok, akik többsége egy vagy két idegen nyelven is beszél (s egy részük tanít is valamely nyelven), szakmájukban, hivatásukban többnyire sikeresnek vallják magukat.

*

Valamennyi iskolatípusban jelentős helyet foglalnak el a nevelésben és az oktatásban a könyvtárak. Különösen fontosak ezek az alapfokú, valamint a különböző irányultságú szakiskolákban. A népiskolák működését, tartalmi szabályozását előíró 1993-as törvény több paragrafusa is foglalkozik a könyvtárakkal. A 19. § második bekezdése az a törvényi szakasz, ami előírja, hogy minden iskolában kell lennie könyvtárnak. Ezt egy ismertető követi, amely meghatározza, hogy mi értendő az iskolai könyvtár, mint pedagógiai szolgáltató központ fogalma alatt és, hogy a helyi önkormányzatoknak, mint iskolafenntartóknak mit kell és mit lehet tenniük a könyvtárak megfelelő működéséért. Az önkormányzatoknak a kormányzat és a Parlament (a Folкетин) által meghozott, a kötelezettségekről, a felelősségről és a jogokról szóló határozatait (törvényeket, útmutatásokat) kell helyi szinten érvényesíteni.

Ahhoz, hogy a könyvtárak működésének, szolgáltatásainak fontosságát értékelteni lehessen, célszerű megismer-

kedni a népiskolai alaptörvény néhány előírásával.

A Folkeskole feladata a szülőkkel együttműködve az ismeretek, képességek, munkamódszerek és kifejező eszközök fejlesztése, amelyek a sokoldalú személyiség fejlődéséhez járulnak hozzá. Törekednie kell arra, hogy az élményekhez, tevékenységekhez és a tananyagban történő elmélyedéshez szükséges körülményeket megteremtse, a tanulók eredményesek legyenek, fantáziát és örömet leljenek a tanulásban úgy, hogy önálló lehetőségeikben, saját véleményükben és cselekedeteikben bízzanak. Meg kell ismertetnie a tanulókkal a dán kultúrát és hozzá kell járulnia, hogy a más kultúrákat, valamint az ember és a környezete kapcsolatát megértsék. Az iskola a tanulókat a szabad és demokratikus társadalomban való részvételre, felelősségre, jogaikra és kötelességeikre készíti fel. Ezért a tanításban a szellemi szabadságra, az egyenértékűségre és a demokráciára alapoznak.

A megadott kereteken belül az iskola céljának megfelelően a tanítás minőségéért az egyes iskolák felelősek. Az iskola határozza meg a tanítás megszervezését, előkészítését. A tanítás előkészítésének, a tanítási módszerek kiválasztásának, a tanítási eszközeinek és anyagainak meg kell felelniök az iskola kitűzött céljainak. A tanítás tartalmát olyan módon kell megválasztani, hogy az lehetőséget nyújtson a szakmai elmélyülésre, valamint az áttekinthetőség és az élménytartalom kapcsolatban legyen. Szükséges az is, hogy a tanítási módszerek és a tananyag kiválasztásában ha lehetséges, a tanár és a diák közös megállapodása legyen mérvadó.

A 19. § 2. bekezdése rögzíti azt is, hogy minden önálló iskolában pedagógiai szolgáltatásként kell működtetni a könyvtárat, amely az iskolai tevékenység része és együttműködik a település nyilvános könyvtárával. Az iskolai könyvtár tanítási anyagokat és a tanulók szabadidejében olvasható könyveket biztosít, s ezek használatát ismertetőkkal segíti. Az oktatási miniszter közelebbi feladatokat, célokat is meghatározhat az iskolai könyvtárak szerepére vonatkozóan.

A tantestület határozza meg az iskola alaptevékenységének területeit és formáit, mint például:

- a tanítás megszervezését, a tanulók órabeosztását, a felkínált választható tantárgyakat, a különleges tanítási rendet, a tanulók osztályba sorolását,
- az iskola és a családok együttműködését,
- azt a formát, ahogyan a szülők értesülnek a tanulók előrehaladásáról,
- a tanárok időbeosztását, a közös rendezvények programját (tanulmányi kirándulások, gyakorlatok stb.).

Az olyan településeken, ahol több iskola van, létre lehet hozni egy közös gyűjteményt, ahonnan az egyes iskolákat ellátják a tanításhoz szükséges anyagokkal. E pedagógiai központok alapvetően szolgáltatási feladatokat látnak el.

Az iskolai könyvtárak gyűjteményei tartalmazzák az iskola oktatási anyagait, amit ugyanúgy katalogizálnak, mint a népkönyvtárak anyagait. E gyűjtemények könyvekből, audiovizuális anyagokból, elektronikus taneszközökből, informatív médiákból stb. állnak. Fontos előírás, hogy ezeknek mindig meg kell felelniük az aktuális szükségleteknek, tehát a folyamatos beszerzés alapvető szükséglet.

Ezeknek az anyagoknak nem csak a tanítási órán, az iskolai szakoktatásban van szerepük, hanem a szakokon túlmutató témákban is ki kell elégíteniük a tanulók különböző érdeklődését. Tartalmazniuk kell a pedagógiai szakirodalommal kapcsolatos könyveket és más információs anyagokat. Információforrásként, adatbankként történő működésükkel segíteniük kell a tanárok munkáját. A rendelkezésre álló készlet ki lehet egészíteni a közös gyűjteményekből, a pedagógiai központokból, a közkönyvtárakból, ill. más gyűjteményekből.

A dán iskolai könyvtárak a közösségi kulturális aktivitáshoz is segítséget adnak: a tanárokat és a diákokat ellátják a különböző kulturális programok, rendezvények (színházi, író-olvasó találkozók, előadások, kiállítások stb.)

információival. (Ezeket hazai iskoláink egy részében is megtalálhatjuk, igaz, még nem a belső elektronikus információs hálózaton, hanem többnyire faliújságon stb. érhetőek el.)

A tanítási órákon és a könyvtárban egyaránt megismertetik a tanulókkal az adatbankokból történő információkeresést úgy, hogy ezeket a tanítási órákon fel tudják használni.

A könyvtárakban olyan (többnyire) könyvtáros képesítéssel is rendelkező szaktanárok működnek, akik segítenek

- a tananyag és az ehhez szükséges háttérinformációk kiválasztásában,
- a kölcsönzésben,
- végzik az információk bevitelét az adatállományba, katalogizálnak, ajánló bibliográfiákat készítenek stb.,
- bevezetik a tanulókat a könyvtárhasználatba.

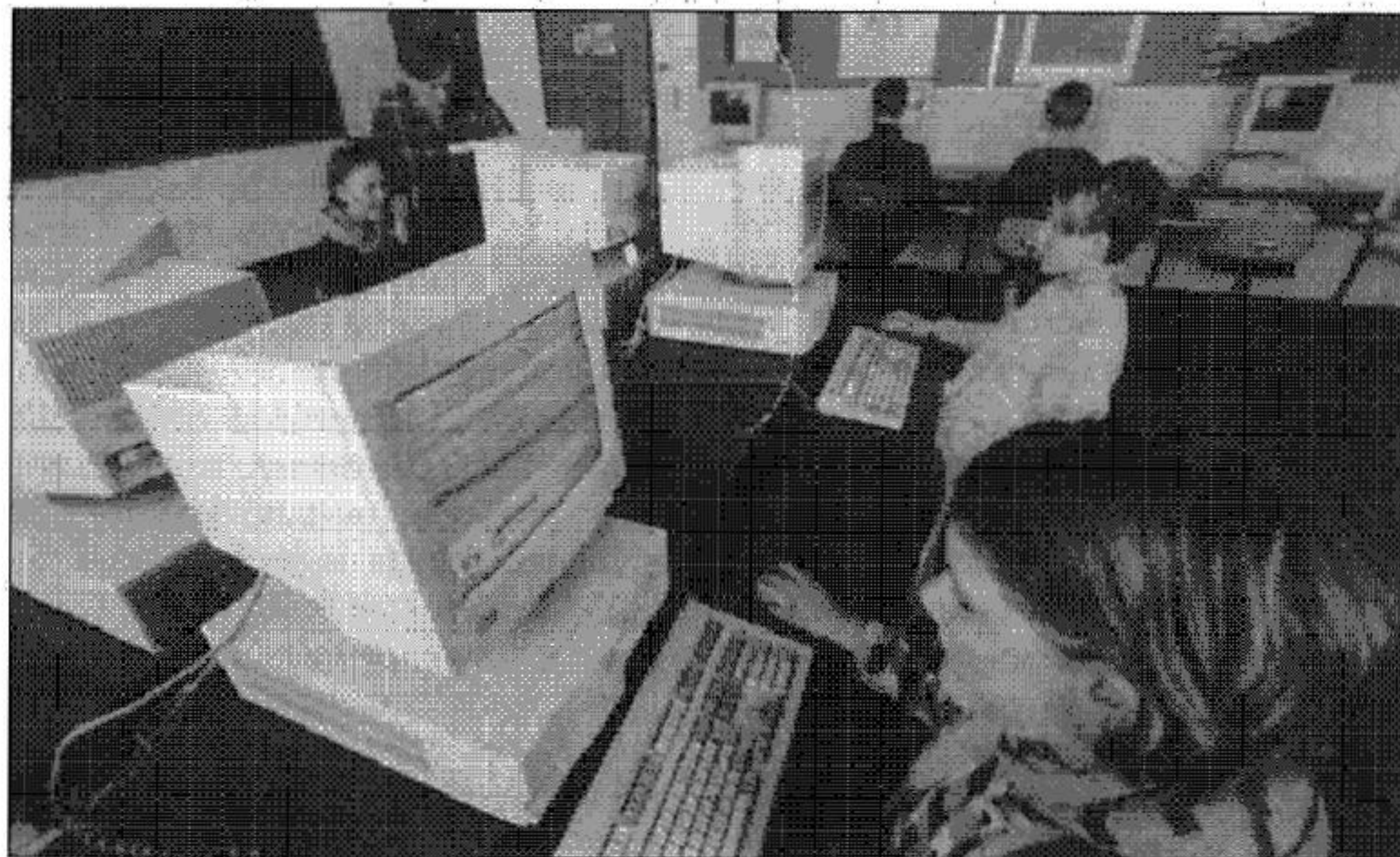
Az iskolakönyvtárba bekerülő anyagok listáját az iskola vezetőjének javaslatára az iskolagondnokság hagyja jóvá. A könyvtár munkáját az iskolai-gazdátó felügyeli, s dönt a könyvtáros feladatairól.

Természetesen, a könyvtárak működése nem mentes a különböző szintű irányító testületek által hozott előírásoktól, amelyek azt a célt szolgálják, hogy az egységesnek tekinthető dán iskolai oktatást azonos elvek szerint segítsék. Ugyanakkor a könyvtáros(ok) tagjai azoknak a helyi bizottságoknak,

amelyek a döntéseket meghozzák, s mintegy kiegyenlítő, tanácsadó szerepük is van.

Az iskolai könyvtár számos módon kínálja fel az információtechnika és -technológia megismertetését. Ez azért is fontos, mert a különböző tanítási projektekhez kapcsolódóan a tanulók újságokat, brosúrákat, diasorozatokot, videofilmeket stb. készítenek. Ezért pl. a videóstúdiót a könyvtárhoz kapcsolódóan rendezik be, ahol a tanulók szakirányítás mellett sajátíthatják el, hogyan lehet különböző technikai megoldásokkal információkat rögzíteni, tárolni, majd visszakeresni és felhasználni. Ez könnyű feladat volt addig, amíg a könyv volt a domináns médium. Mára a médiakép radikálisan megváltozott: különböző források (tévécsatornák, rádióadók, internet, cd-romok, számítástechnikai szoftverek stb. révén) az információk szinte áttekinthetetlen arzenálja áll rendelkezésre. Ahhoz, hogy a tanulók a társadalom felnőtt polgáraiként a nagy mennyiségű információk ellenére ne érezzék magukat teljesen elveszettnek és tehetetlennek, az iskolában meg kell tanulniuk, hogyan kezeljék ezt a hatalmas információáradatot. Azaz, meg kell tanulniuk szelektálni, célszerűen, a szükségleteknek megfelelően válogatni, témájukhoz megtalálni a releváns ismereteket.

A kormány által kidolgozott program szerint 1996 és 2000 között kiépítenek egy olyan hálózatot, amely elektronikus úton összekapcsolja az ország

minden iskoláját, s ezáltal megsokszorozódhat az adatbázis, amelyet egyrészt forrásként, másrészt interaktív módon használhatnak majd az oktatásban és az azon kívüli területeken is. Ennek teljesítéséhez ösztönzik a helyi hálózatok kiépítését.

A könyvtárak az ismeretszerzés (a tanítás, a megtanulás) olyan módszereire építenek, amelyben a központi szerep a diáké, és sajátja az önállóság lehetősége, de egyben a felelősség is önmaga tanulásával, előmenetelével kapcsolatban. Nagy szerepük van akkor is, amikor a tanulók számára a tantárgyak anyagán túlmutató témákhoz és programokhoz kell segítséget adniuk.

Ugyanez vonatkozik a tanárok „kiszolgálására” is: rendelkeznek pedagógiai és pszichológiai tartalmú könyvek és folyóiratok gyűjteményével, amelyek lehetővé teszik, hogy a pedagógusok ösztönzést és tájékoztatást kapjanak az új szakmai vonatkozású irodalomról, eljárásokról, kutatási eredményekről, s ezeket munkájukban hasznosíthassák.

Az iskolák és könyvtárak ellátásában fontos szerepük van a járási pedagógiai központoknak, amelyek szolgáltatásokat nyújtanak a térség közép- és népiskoláinak (ez utóbbiak között a magániskoláknak is). Ebben benne van a pedagógiai szakértők által történő személyes segítségadás, amely a tevékenység valamennyi területére kiterjed.

A tanulók számára az iskolai könyvtárakról szóló ismertető korrekt pontossággal ad tájékoztatást a könyvek differenciált felhasználásáról. Az alapelv: az iskolai könyvtárnak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a tanulók sokoldalú személyes fejlődésükben támogatásra találhassanak úgy, hogy közben erősödjön olvasási kedvük. Ugyanis – vélik –, egy szépirodalmi könyv nem csak a szabadidőben fontos, hanem az első iskolai naptól kezdve lényeges eszköze a tanításnak. A gyerekek már az iskolaelőkészítő osztályban megismerkednek a könyvtárral és megvan a lehetőség arra, hogy képes- és más könyveket kölcsönözzenek. Később nagy kínálat várja őket az úgynevezett „könnyű” olvasmányok köréből. Amikor az olvasási képesség megszilárdul, fontos, hogy megtalálhatók legyenek az olyan könyvek, amelyek a gyerekek

számára érdekes témákat tartalmaznak és megfelelő nehézségi fokúak az elsajátítást illetően.

A könyvtárakban dolgozó pedagógusoknak könyvtáros végzettséggel kell rendelkezniük, amelyet a dán királyi tanárképző főiskolákon szerzhetnek meg. (A kurzus jellegű képzés során foglalkoznak az iskolai könyvtárnak a gyermeki személyiség fejlődésében betöltött szerepével, az iskola szakmai, pedagógiai programja elkészítésének módszereivel, mint pedagógiai tanácsadók hogyan segíthetik a tananyagok felhasználását, foglalkoznak a gyermek- és ifjúsági irodalom, a gyermekregények megítélésével, értelmezési problémáival, a médiaműhely és az iskolai könyvtár kapcsolataival, a projekt munkák vezetésével és azzal, hogyan segíthetik a diákok könyvtárhasználati munkáját, ugyanis Dániában csaknem minden iskolai könyvtárban számítógéppel a tananyag lehívható, kinyomtatható.)

A könyvtárosok részt vesznek a könyvtárral kapcsolatos döntések előkészítésében, a határozatok végrehajtásában. Fontos szerepük van a tanulókkal történő egyéni és kiscsoportos foglalkozásban is: a személyre szóló pedagógiai támogatás kiemelkedő jelentőségű a dán iskolákban. Ez utóbbi azért is fontos, mert a könyvtári anyagok használatát is nekik kell megismertetniük, közöttük az elektronikus hardverek, szoftverek alkalmazását. (Az iskolák egy részében számítógép segítségével iskolán kívüli adatbázisokból is lehívhatók a szükséges információk.)

A könyvtári anyagok beszerzésénél valamennyi információhordozóról központi szakvéleményre támaszkodhatnak, amelyek készítésébe bevonják az iskolai és gyermekkönyvtárosokat. A tanítók és a tanárok is tehetnek javaslatokat a kiválasztást illetően.

A könyvtárak berendezésükkel, a kényelmi szolgáltatásokkal olyan kellemes légkört biztosítanak, amelyek vonzóvá teszik az ott-tartózkodást. Ezek távolabbi célokat is szolgálnak: a diákokat arra szoktatják, életüknek legyen része a folytonos informálódás, az információhordozó eszközök felhasználása. Ennek azért is van társadalmi jelentősége, mert a színvonalas és hatékony dán munkakultúra megalapozását

a családi otthonok is segítik: a magyarországinál többszörös mértékben található meg a számítógépek, amelyek által gyors ütemben növekszik például az internetező tanulók száma.

*

Dánia és hazánk között jelentős eltérés van a gazdasági potenciál tekintetében a dánok javára, s ennek következtében az iskolák ellátottsága is különböző. Ám azok az elvek, amelyek szerint a dán iskolákban a tanítási-tanulási folyamatot szervezik, s ahogyan „körülbástyázzák” az információforrásokkal, példa lehet számunkra is. Kétségtelen, jó úton haladunk, hogy felzárkózhassunk az európai átlagot lényegesen meghaladó, nemzetközileg is színvonalas oktatáshoz, amely során az idegennyelv, a médiakommunikáció elsajátítása különösen fontos. Ehhez azonban az is szükséges, hogy az iskolák fenntartói, vezetői a korábbinál nagyobb figyelmet fordítsanak az iskolai könyvtárak olyan fejlesztésére, amelylyel teljesíthetők lesznek a Nemzeti alaptantervben megfogalmazott követelmények.

FORRÁSOK

1. Pedagógiai lexikonok szócikkei a dán oktatással kapcsolatban (1915, 1934, 1976, 1997)
2. Schulbibliotheken in Dänemark. 1997. 16 p.
3. A szerző dániai tanulmányútjának tapasztalatai

A SZERKESZTŐSÉG KÉRÉSE:

Az ISKOLAKÖNYVTÁROS következő számaihoz szívesen fogadjuk kollégáink könyvtári témájú írásait. Lapzártá: minden páros hónap utolsó napján.

Javasolt témák:

- a könyvtárhasználat elmélete és gyakorlata,
- a NAT és az iskolai könyvtár kapcsolatrendszere,
- könyvtárfejlesztés,
- módszertani tapasztalatok,
- szolgáltatások.

A „könyv, tankönyv” és a velük kapcsolatos szócikkek a pedagógiai lexikonokban

A könyv, tankönyv a pedagógia olyan kulcsszavai, amelyeknek tartalma és a velük kapcsolatos más, származtatott (ragozott, képzett, szóösszetételrel keletkeztetett) fogalmak történelmileg változó tartalommal voltak és vannak jelen az iskola életében. Ezúttal – a századunkban megjelent pedagógiai lexikonok alapján – az ezekkel kapcsolatos szócikkeket közöljük, mintegy bizonyosságául annak, hogy a neveléstörténeti vonatkozásokon túl a mindennapi iskolai gyakorlatban hogyan érvényesültek ezek tartalmi vonatkozásai, az egyes évtizedekben mik voltak azok a lényegi jegyek, amelyek meghatározták jelenlétüket, s a pedagógusok velük kapcsolatos elméleti ismereteit.

E fogalmak áttekintését nem csak azért ajánljuk kollégáink figyelmébe, mert összehasonlításukkal nyomon kísérhetők azok a szemléletbeli változások, amelyek időről időre átalakították gondolkodásunkat, a hozzájuk fűződő viszonyunkat, hanem bennük ott van a könyvszakma véleménye is, amely más oldalról közelíti meg a tartalmi elemeket.

Érdekes azt is megfigyelni, a négy, különböző időben kiadott lexikon szerkesztői mely, a könyvvel, tankönyvvel kapcsolatos további fogalmakat tartották érdemesnek felvenni a szócikkek sorába. Az 1915-ös enciklopédiában az itt közölt négy szócikk mellett a *Községi iskola tankönyvei és tanszerei* szócikk is beletartozik a sorba, ám tartalma nagyrészt megegyezik a *Tankönyvek megállapítása* szócikkkel. A legtöbb fogalmat a legújabb, az 1997-ben megjelent lexikon közli, s ez nyilván összefüggésben van a Nemzeti alaptanterv által indukált intenzívebb tanterv–tankönyv kapcsolattal.

A szócikkek változatos terjedelműek, magukon viselik az adott kor megítélését, mennyire tartották fontosnak, illetve milyen mértékben tárták fel az egyes fogalmak tartalmát úgy, hogy azok az iskolai munkát segíthessék.

(T. J.)

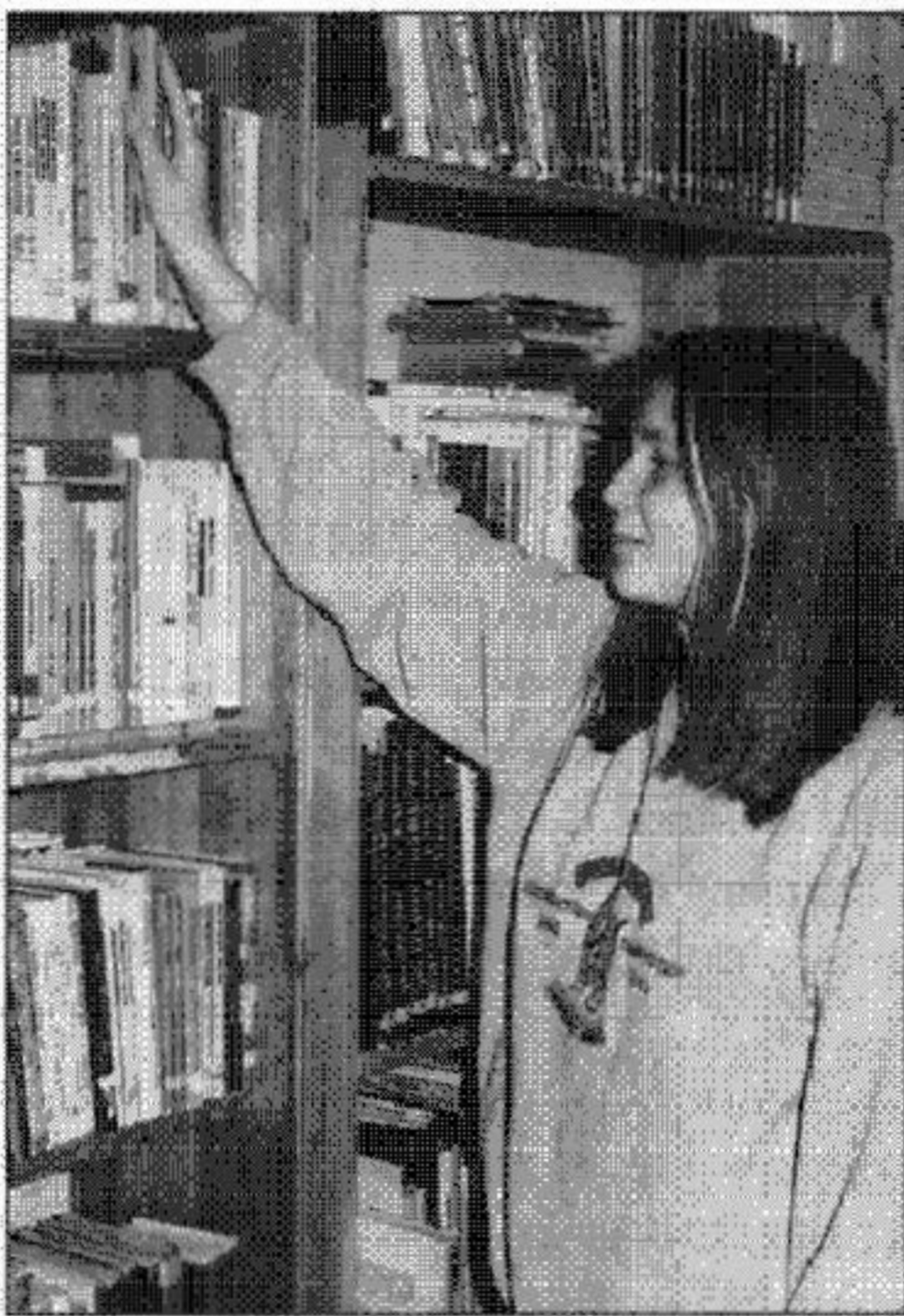
AZ ELEMINEPOKTATÁS ENCIKLOPÉDIÁJA (1915)

Tankönyv-árusítás. Az elemi iskolai tanító nyerészkedésre tankönyvet nem árusíthat. Bolttáron adhat el ugyan könyveket, ahol nincs könyvkereskedés. Ott azonban, ahol könyvkereskedő van, óvakodjék ettől, mert jogszabálytalanságért 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel vagy megfelelő elzárással sújtja a törvény.

Tankönyvek megállapítása. Az állami és községi elemi, valamint velük kapcsolatos gazdasági ismétlőiskolákban a tanító, illetve a tanítótestület minden év június hó végéig megállapítja és a kir. tanfelügyelő jóváhagyása alá terjeszti az iskolában, illetve az egyes osztályokban a jövő tanévre használandó tankönyveket. A tankönyvek megállapításánál a következő elvek irányadók: a) Vagy az állam által kiadott, vagy az állam által az elemi népiskolák illető osztályai számára engedélyezett tankönyvek használhatók. Gazdasági ismétlőiskolákban a m. kir. választás- és közoktatásügyi és a m. kir. földművelésügyi miniszter által engedélyezett tankönyvek használhatók. (L. 1900. évi 67.977 számú körrendeletet.) b) Valamely tantárgyat autografált vagy tollbamondott jegyzetekből tanítani tilos; az ezen tilalom ellen vétő tanító oly elbánás alá esik, mint aki nem engedélyezett tankönyvből tanít. c) Előző tanévben vagy tanévekben használt olyan tankönyv mely a következő évben magasabb osztályban is folytonosan használható, semmi szín alatt sem kúszóbolható ki addig, amíg csak azon tanulók, kik már előzőleg az alsóbb osztályban e könyvet beszerzték és használták, tovább használhatják és olyan osztályba nem lépnek föl amelyben ezen tankönyv már többé nem használható. Magától értetődik, hogy azon osztály tanulóira nézve, akik ezen több osztályra alkalmas tankönyv legalsó osztályának megfelelő osztályba az illető tanévvel lépnek csak be, akik tehát csak most lennének e tankönyvet beszerzendők: az ily tankönyvek kiküszöbölhetők. (L. a tankönyvhíratási szabályzat 14. §-át.) d) Általában bármely tankönyv csak úgy kúszóbolható ki, ha a választott új tankönyv jobban megfelel rendeltetésének, mint az eddig használt. Ennélfogva minden egyes könyvváltoztatást, annak megjelölésével, hogy a régi tankönyv mennyi ideig volt használatban, külön meg kell okolnia abból a szempontból, hogy miben áll az új tankönyv előnye a régi felett. (Szabályzat 14. §.) e) A vallástani tankönyvek használatát az illető egyházi főhatóságok állapítják meg. f) Rajz, testgyakorlat, szépírás, gazdaságtan, mértan az állami elemi népiskolák mindennapi tanfolyamában tankönyvek nélkül tanítandók. Rajzmintáknak a tanulók által való beszerztetése vagy a tanulók közt kiosztott rajzminták után való rajzoltatás tilos. g) Segédkönyveket az elemi iskolai növendékeknek használni nem szabad. (L. a Szabályzat 10. §.) h) A tanító, a tantestület a megállapított tankönyveken kívül szükséges taneszközöknek, írófüzeteknek, rajzlapoknak, vonalzónak, írószereknek stb. nagyságát és méreteit az egyöntetűség kedvéért megállapíthatja ugyan, azonban azt, hogy ezen szerek melyik könyv, vagy papirkereskedő üzletében vásárolandók, el nem ren-

delheti. Az írófüzetekre nézve a vallás- és közokt. miniszternek 1893. évi 33.868. sz. rendeletével kiadott szabályzat, illetve megállapított minták az irányadók. (L. Hivatalos Közlöny 1894. évi 9. szám.) *i)* Oly községekben, ahol könyvkereskedés nincs, a tanító, vagy tantestület a tankönyveket a szükséges mennyiségben megrendelheti, de azokat nyereszkeedés nélkül, csak bolti áron bocsáthatja a tanulóknak rendelkezésére. Iparostanonc-iskolában csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter által szabályszerű megbíráltatás után, erre a célra engedélyezett tan- és segédkönyvek használhatók. Ezek közül a használandókat a tanítótestület ajánlatára a felügyelő-bizottság állapítja meg s a kir. tanfelügyelő hagyja jóvá. Kereskedőtanonc-iskolában csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter által szabályszerű megbíráltatás után erre a célra engedélyezett tan- és segédkönyvek használhatók. Ezek közül a használandókat a tanítótestület ajánlatára s az ipariskolai bizottság jelentése alapján az iparoktatási főigazgató állapítja meg. A használandó tankönyvek jegyzéke június hó folyamán terjesztendő be a főigazgatóhoz. (Kereskedő-tanonciskolai Szerv. 41. pontja.)

Tankönyv-engedélyezés. A m. kir. vallás- és közoktatás-ügyi miniszter rendelkezése és vezetése alatt álló összes tanintézetekben tankönyvül vagy segédkönyvül csupán a miniszter által e célra engedélyezett könyv használható. A tankönyv-engedélyezést az 1896/1940. eln. sz. miniszteri rendelet szabályozza. Eszerint a tankönyvnek vagy segédkönyvnek iskolai használatra való engedélyezését a szerző vagy jogutódja a miniszterhez fölterjesztett folyamodványban kéri, melyhez a könyv öt példány, a bírálati díj lefizetését igazoló adóhivatali nyugtatvány és (új könyvnél) a szerző szakjelentése csatolandó. E jelentésben a szerző kifejti, *a)* hogy miféle iskolák számára írta könyvét, *b)* véleménye szerint melyek a könyv előnyei a már engedélyezett, azonos rendeltetésű könyvekkel szemben? Csak oly könyv terjeszthető fel, mely legalább egy osztálynak egy-egy tantárgyból teljes anyagát foglalja magában. A bírálati díj elemi iskola számára készült új könyvnél 80 K, más iskolának szánt új könyvnél 120 K. A bírálati díjból 60 K, illetőleg 100 K a bírálót illeti meg; a fennmaradó összeg a bírálatok nyomtatási költségének fedezésére, esetleg a bírálati díjak pótlására szolgál. A minisztérium a benyújtott könyvet a szerző jelentésével együtt egy szakférfiúnak küldi meg, aki vizsgálata tárgyává teszi, hogy a könyv *a)* nem tartalmaz-e állam- vagy alkotmányellenes, illetőleg a vallás erkölcsi nevelés szelle-

mébe ütköző tanokat, részleteket vagy kifejezéseket? *b)* megfelel-e az iskola tantervének? *c)* megfelel-e tudomány, módszer, előadás és terjedelem tekintetében az iskola követelményeinek? *d)* nyelvi tekintetben nem esik-e kifogás alá? *e)* mutat-e és mennyiben haladást az azonos rendeltetésű, már engedélyezett tankönyvekkel szemben? *f)* megfelel-e kiállítás és ár szempontjából a követelményeknek? A bíráló e vizsgálat alapján a megjelölt pontokra kiterjedő beható jelentést és határozott javaslatot tesz,

hogy a könyv engedélyezendő-e vagy sem? Ha a minisztérium a bírálatot elfogadja, kedvező javaslat esetén engedélyezi a könyvet; kedvezőtlen javaslat esetén azonban a bírálatot netáni ellenészrevételek megtétele végett megküldi a szerzőnek, ennek ellenészrevételeit közli a bírálóval s ez utóbbinak újabb nyilatkozata után dönt, esetleg döntés előtt még egy második szakférfiú véleményét is meghallgatja. Az engedélyezett könyvnek új kiadása is benyújtandó megbíráltatás és engedélyezés végett. Az új kiadásokról szóló bírálatokat a minisztérium közli a könyv szerzőjével, de nem nyomtatja ki. Új kiadás bírálati díja elemi népiskolai könyvnél 30, más iskola számára írt könyvnél 50 K, mely összeg a bírálót illeti. Fa- és szalma- (cellulóz-) papíron nyomtatott könyvet a szabályzat szerint nem szabad engedélyezni.

A népiskolai tankönyvek megfelelő sortávolsággal ciceró betűkkel nyomandók. Az ú. n. petit kompressz szedésű tankönyvek nem engedélyezhetők. A népiskolai tankönyvek ára nyomtatott ívenként 16 filléرنél (illusztrációval 20 filléرنél) több nem lehet. Kívánatos, hogy minden tankönyv csak bekötve kerüljön forgalomba. Az 1909/5696. eln. sz. körrendelet szerint a tankönyveket – kitiltás terhe alatt – csak magyar gyártmányú papírosra szabad nyomtatni.

Tankönyvváltoztatás. Az állami és államilag segélyezett községi iskolák tanítói, illetve tanítótestületei az intézetükben használatban levő egyes tankönyvek megváltoztatására nézve csak szoros kivételképpen és csak az esetben tehetnek javaslatot, ha a behozandó új tankönyv nyelvi, tárgyi és didaktikai tekintetben határozottan jobb, mint a régi. Ugyanebből a szempontból ítélendő meg az is, midőn valamely állami és államilag segélyezett községi elemi iskola az állami kiadvány helyett valamely más engedélyezett tankönyvet kíván behozni. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1900 évi 67.977. sz. rendelete:

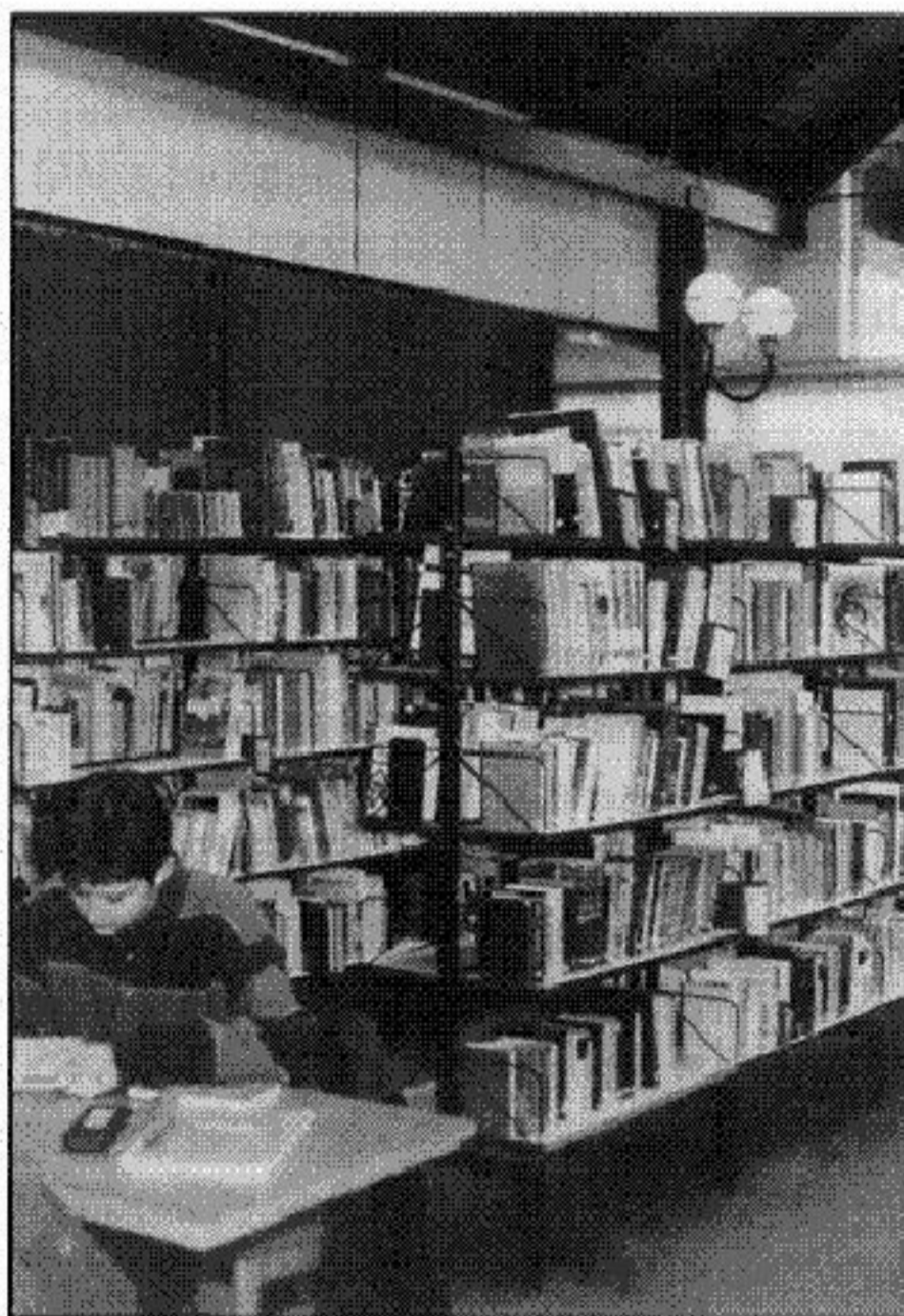
1. Az *osztatlan népiskolában* a tanítót utasítja, hogy minden év április 1-ig a leggondosabban állítsa egybe a

jövő évben használandó tankönyvek jegyzékét és ezen jegyzéket, valamint ha új tankönyvet akar behozni, az esetben ezt alaposan megokoló jelentése kíséretében a jelzett időpontig jóváhagyás végett a tanfelügyelőségnek mutassa be.

2. Az osztott népiskolában pedig utasítja a tanítótestületet, hogy minden év március havában tartson egy külön tantestületi értekezletet a jövő évben használandó tankönyvek jegyzékének megállapítása céljából és az esetben, ha valamelyik tanító tankönyvet óhajt változtatni, akkor az illető tanító a tantestületi ülésen tartozik igazolni, hogy a választott könyv jobban megfelel rendeltetésének, mint az eddig használt. Ennélfogva minden egyes könyvváltoztatást (annak megjelölésével, hogy a régi tankönyv mennyi ideig volt használatban) külön meg kell okolni a fentebb említett szempontokból, illetve, hogy miben áll az új könyv előnye a régi fölött. Oly könyv, mely több évi tanulmánynak szolgál alapjául, első ízben csak a kezdő évfolyamban változtatható meg s csak a következő években vihető föl folytatólag a magasabb évfolyamokba úgy, hogy a tanulók mindig a megkezdett könyvvel fejezzék be a megfelelő tanulmányt. A tankönyvjegyzék összeállítása céljából tartott tantestületi értekezlet jegyzőkönyvét a tankönyvváltoztatást indokoló jelentéssel együtt minden év április hó 1-ig a kir. tanfelügyelőhöz kell eljuttatni; akinek jóváhagyása előtt a tankönyv-változtatásra irányuló tanítótestületi határozatok nem fogantatosíthatók. A tanfelügyelőség ez ügyben május végéig tartozik intézkedni.

MAGYAR PEDAGÓGIAI LEXIKON (1934)

Könyv: írásjelekkel megfelelő anyagon megrögzített szöveg kiadása a szöveg terjedésére s a jövő számára való megmaradására alkalmas alakban. Fejlődésében három főkorszakot különböztetünk meg: az 1.-ben hieroglifrendszerű jeleket vésték merev anyagokra, a 2.-ban papiruszra, majd pergamenre kézírással másolták a szöveget, a 3.-ban szedés-nyomással papírra sokszorosították. Az első korszak egybeesik az írásrendszer kifejlődésének korszakával s tart körülbelül a Kr. e. VIII. sz.ig. Egyiptom kivételével mindenütt merev anyagokra vésték hieroglifeket, vagy azok egyszerűsítéséből keletkezett ékírásos jeleket: Mezopotámiában, Kis-Ázsiában és a Földközi-tenger szigetein agyagtáblákra, amelyeket az írás befejezte után a

tartósság kedvéért keményre égettek; Kínában bambusz-szeletekre, Indiában megfelelően kezelt s szárított pálma-levelekre, amelyeket a mű terjedelméhez képest kötegekbe fűztek. A ma legrégebbnek ismert könyvszerű szövegek Mezopotámiában kerültek napfényre szumir és óbabilon nyelven. A könyv ez első korszakában irodalmi öntudat még nincs, a szerzők neve ismeretlen maradt, a műveknek pedig nem volt címük; kezdősoruk alatt idézték őket. A következő korszakban a hieroglif- és ékírást

felváltja a betűírás, a mélyírást (véstést) a tintával való kézírással, a merev anyagokat simulékony anyagok, papirusz, bőr és Kínában a selyem. A kézírással korszak Európában két korszakra oszlik. Az első a Kr. e. VIII. sz.tól a Kr. u. IV. sz.ig tart, a könyv alakja a tekercs, anyaga a papirusz. Úgy az anyag, mint az alak hazája Egyiptom volt, ahol mindkettőt már a Kr. e. IV. évezred óta használták; viszont Egyiptom a hieroglifírástól nem tért át a betűírásra, hanem kitarított az előbbi s az abból kialakult futólagos írás mellett. Egyiptomtól a papiruszt és a tekercs-alakot átvették a görögök és a zsidók, a görögöktől pedig a rómaiak. A betűírás viszont a Földközi-tenger keleti partvidékén élő semitáktól került a görögökhöz s rajtuk keresztül Európa többi népéhez. Macedóniai Nagy Sándor hadai a simulé-

könyv anyag s a tekercs-alak divatját elvitték Keletre, Turkesztánon át eljutott Kínába, ahol azonban papirusz híján selyemtekercsre írtak s mindvégig hieroglifekkel. E korszakban az irodalmi öntudat rendkívül élénk. A szerzők hírnévre tesznek szert, minden munkának címe van, amelyet feltüntettek a szerző nevével együtt. A Kr. e. VI. sz. óta az addig névtelen régibb munkákhoz is kerestek szerzőt, így a görögök két nagy nemzeti eposzukat Homerosnak tulajdonították. Ugyanekkor a Keleten is híres szerzők tűnnek fel: a zsidóknál az ótestamentumi könyvek szerzői, Indiában Buddha, Kínában Konfucse. A Kr. u. IV. sz. ban, miután a papirusztermő Egyiptommal a normális kereskedelem megakadt, a papiruszt felváltja az állati bőrből készült hártya (pergamen). A papiruszsal ellentétben, a hártya mindkét oldalára egyformán könnyen lehetett írni, a tekercs-alak tehát nem volt többé gazdaságos s a könyvnek új, a maihoz hasonló füzetekből álló rétalakja – a kódex – keletkezett. Míg a tekercset rendszeren tokban, edényben, vagy ládikában őrizték, a kódexet bőráthuzattal védett s alkalmasint ötvösmunkákkal borított fatáblák közé kötötték. Az írásban bonyolult rövidítési rendszer lett általánossá, az olvasást viszont megkönnyítette, hogy az azelőtt egybeírt szavakat fokozatosan elkü-

lőnftették. Az ókori műveltség hanyatlásával az frás-olvasás ismerete úgyszólván kizárólag egyházi körökre szorított, az irodalmi öntudat halványult s csak a renaissance alatt nyerte vissza régi jelentőségét s akkor a könyvkultusz ismét elterjedt a világiak körében is. A renaissance vívmánya az európai nyomtatott könyv is, amely eleinte nem volt más, mint mesterséges úton, szedéssel és nyomással előállított kódex. A nyomtatás azonban eredetileg nem volt európai találmány, hanem Kínából jutott Európába. Előfutára, a táblanyomat – fatáblákon kivájt szövegek papírra való lenyomása – ugyancsak Kínából, a mongolok előnyomulása révén jutott Európáig. A kínaiak a XI. sz. óta nyomtattak különálló írásjelek szedéséről. A nyomdászat gazdasági előfeltétele egy új, olcsó s bőségesen előállítható anyag, a papír ipari előállítása volt. A papír, amely, éppúgy, mint a nyomdászat, Kínából került Európába, olcsósága s korlátlan termelhetősége által lehetővé tette a szövegeknek nagy példányszámban s nagy időnyereséggel való gépies sokszorosítását. Az irodalom fellendülésében, az olvasási kedv fejlesztésében, a haladás sebes ütemében, a népművelés sikerében a nyomtatott könyv általános gyors elterjedésének döntő szerepe volt. A szerzők művükkel és a közönséggel szemben ismét olyan helyzetet foglaltak el, mint a klasszikus ókorban. A XIX. sz. eleje óta új korszak kezdődött a könyv előállításában, amely a nyomtatott könyv külsejében nem oly szembetűnő ugyan, annál inkább azonban a könyvtermelés fokozása tekintetében. Míg előbb a kézimunkának még nagy szerepe volt, – a papírt kézzel merítették, a szöveget kézzel szedték, a sajtót emberi erővel hozták működésbe – addig a XIX. sz. az emberi erőt a gép munkájával helyettesítette. A könyvtermelés ezáltal rendkívül növekedett. V. ö. Fitz J.: A könyv története (1930).

Irod.: B. Arens: Das Buch (Herder, Freiburg). S. Dahl: Geschichte des Buches (1928).

Fitz

Külföldi tankönyvek ügye. Felette fontos, hogy a tankönyvekben, főleg az olvasókönyvekben, a történeti, földrajzi és irodalomtörténeti tankönyvekben, segédkönyvekben, lexikonokban és utikönyvekben milyen szellem nyilatkozik meg a többi népekkel szemben s hogy ezek a könyvek a valóságnak megfelelő adatokat tartalmaznak-e. E tekintetben magyar szempontból az állapot már a világháború előtt sem volt kielégítő, utána pedig folyton súlyosbodott, mert az ellenséges elfogultság és gyűlölködés még jobban befészkelte magát a tankönyvekbe és lehetetlenné tette a serdülő nemzedékek kebelében az erkölcsi és lelki leszerelést az iskola útján. Ezeknek a népek megértését, együttműködését gátló akadályoknak elhárítása és a tankönyveknek igazságos szellemen való szerkesztése érdekében a háború befejezése óta nem egy részről üdvös mozgalom indult meg. Ennek a mozgalomnak élén azóta a Nemzetek Szövetsége áll,

amely intézmény a Népszövetségi Ligák Uniójában, a Történettudomány Nemzetközi Bizottságában, a Nevelésügyi Társaságok Világszövetségében, a Tanítóegyesületek Nemzetközi Szövetségében, valamint még számos nemzetközi és nemzeti szervezetben hathatós támogatást nyert. Ugyanilyen értelemben tevékenykedik a Nemzetek Szövetsége kebelében fennálló Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottsága. Nálunk több országos jelentőségű intézmény foglalkozott eddig ezzel a kérdéssel: pl. a Magyar Külügyi Társaság, a Magyar Nemzeti Szövetség, a Magyar Pedagógiai Társaság stb. Ez utóbbi 1929. ápr. ban megalakította külföldi tankönyvügyi bizottságát, amely 1932-ig az előkészítő munkából részét kivette. Ez a bizottság összegyűjti és átvizsgálja a külföldi iskolák tankönyveit stb., figyelemmel kíséri a hazai és a külföldi napi- és szaksajtó idevágó közleményeit, és az ily módon tudomására jutó téves és helytelen adatokat a kiadókkal és szerzőkkel folytatott közvetlen eljárás útján kiküszöbölni, illetőleg helyesbíteni igyekszik, munkájában igénybe veszi a külföldön fennálló magyar kulturális intézményeket (Collegiumok stb.), vagy pedig e célból az egyes Nemzeti Bizottságokkal lép közvetlen összeköttetésbe. A bizottságnak már eddig is sikerült elérnie bizonyos eredményeket Németország, Franciaország, Anglia, Olaszország, Ausztria, Hollandia, Görögország, Norvégia, Dánia, Svédország, Izland, Lengyelország, Finnország, Észtország és az Észak-amerikai Egyesült Államok tankönyvirodalmi termése jelentékeny részének átvizsgálásával. Kiterjesztette figyelmét a legnehezebb feladatra, a kis-entent államaiban használt tankönyvek revíziójára abban a reményben, hogy a békülékenység szelleme alkalmat fog nyújtani a csehszlovák, román és jugoszláv tankönyvekben előforduló hibák és tévedések kijavítására is. Munkában van a francia Larousse lexikonok revíziója a kiadó hozzájárulásával. Az olasz hivatalos körök kilátásba helyezték, hogy azoknak a könyveknek kijavítását el fogják rendelni, amelyekben a magyarokra vonatkozó téves adatok foglaltatnak. Egyes német kiadók is késznek nyilatkoztak könyveik kijavítására, sőt kijelentették, hogy ezentúl szívesen veszik a Magyarországról szóló részletekben a magyar szakemberek információját. Ugyanilyen akció folyik az ausztriai és a megszállott nyugatmagyarországi részek iskoláinak tankönyveire nézve. A dolog legnehezebb része hátra van, mert az igazi hibák és téves adatok, a történelmi hazugságok főleg és nagyobb számban azokban a tankönyvekben szerepelnek, amelyekből a Magyarországgal szomszédos ellenséges államok területein és a Magyarországtól elszakított területeken oktatják ma a gyermekeket. A Nemzetek Szövetsége, amely 1920 óta foglalkozik e kérdéssel, 1932 nyarán, azután egyidőben a genfi lefegyverzési értekezlet hasonló tárgyalásával, gyakorlati megoldás céljából megállapította azokat az eljárási szabályokat, amelyekkel az egyes nemzetek Nemzeti Bizottságai útján békésen lehessen a helyesbítéseket

keresztülvinni. Egyben lehetővé tette, hogy abban az esetben, ha a békés megegyezés nem sikerülne, a Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságának közvetítését lehessen igénybe venni. 1932 őszén egyrészt a vkm. másrészt a M. T. Akadémia égisze alatt működő Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottsága a tankönyvrevíziós ügyet szintén újjászervezte és az eddig megosztó tevékenységet a Magyar Nemzeti Bizottságban egyesítette. E bizottság külföldi tankönyvügyi albizottságot alakított, amely elnökül Fináczy E.t, előadóul Olay F.-et választotta meg. A bizottság munkálatai már teljes erővel folynak a hivatott egyesületek (pl. Magy. Tört. Társulat, Magy. Földr. Társaság, Magy. Pedag. Társaság) bevonásával és tervbe vétetett a magyar tanárságnak és tanítóságnak bevonása is. A külföldi tankönyvek revíziója érdekében tett lépésekkel egyidőben a vkm. a magyar tankönyveknek külpolitikai szempontból való ellenőrzése tekintetében – bár ennek szüksége eddig nem merült fel, mert a magyar tankönyvek-től távol áll a minden gyűlölködés és izgatás – a tankönyvbírálati szabályzatot egy ponttal egészítette ki, amely szerint a bírálathoz arra is ki kell terjeszkedni, vajjon a tankönyv nem tartalmaz-e más nemzeteket sértő, a valóságnak meg nem felelő részleteket és kellőképp szolgálja-e a nemzetek kölcsönös megértésének eszméjét.

Irod. és repert. *Kornis*: A tankönyvek nemzetközi ellenőrzése (Kultúra és Politika 1928). *Apponyi*: Point de vue hongrois concernant les désarmement moral (Recueil Pédagogique 1932). *M. Rothbarth*: Zur Revision der Schulbücher (Intern. Ztschr. f. Erzhgswiss. 1932–3). *Dezső L.*: Külföldi furcsaságok Magyarországról. Mit tanítanak nálunk a külföldi iskolákban? (Szombathely, 1928). *Pechány A.*: Mit tanítanak a felvidéki iskolákban (1929). *Tass J.*: Mit tanítanak Magyarországról a külföldi iskolákban? (M. P. 1928). Mozgalom a tankönyvek útján való rágalmozás ellen (M. P. 1929, 63). *Kemény F.*: Adatok a külf. tankönyvek ügyéhez (M. P. 1929). *K. F.*: Külföldi tankönyvekről (M. P. 1930). *Olay F.*: Magyarellenes tendenciák külföldi tankönyvekben (Magy. Külügyi Társaságban 1931. febr. 19. tartott előadás). *A. Radó*: Faszistische Schulbücher (Pester Lloyd 1930, dec. 2). *Olay F.*: A magyar sajtó és az utódállamok 1918–1928 (1929). *Pechány A.*: Ce qu'on enseigne dans les écoles tchécoslavaques (1929). *Olay F.*: Magyarország a francia tankönyvek torzító tükrében (M. P. 1931). *U. a.*: Magyarország a külföldi tankönyvekben (1933, 183. l.; kimerítően és hitelesen tárgyalja az egész ügyet, amelyről a szerzőnek már eddig is 60 közleménye jelent meg bel- és külföldön).

Gyulai Ág. és Olay F.

Tankönyv. T.-nek nevezzük azt a tanítást, ill. tanulást támogató könyvet, amely felöleli azokat az ismereteket a tudomány, irodalom, művészet, ipar, kereskedelem stb. köréből, amelyeket el akarunk sajátítani, ill. sajátíttatni. A

T. tartalma módszere és terjedelme különböző a tanuló kora, az iskola jellege és a tanulási cél szerint. A T. rendszerint tanítást tételez fel, de vannak magántanulásra szánt T.-ek is. Az isk. T. az iskolában tárgyalt anyagnak begyakorlására, megtanulására szolgál. A T. választás, engedélyezés és változtatás módja és joga a különböző államokban különböző. Hazánkat illetőleg 1. *Tankönyvügyi Bizottság*. Milyen legyen a jó T.? Minden T.-nek vannak külső és belső feltételei. Külső feltételek: a nyomás legyen könnyen olvasható, a papíros jóminőségű, a betűfesték mély fekete, a papíros fehér, esetleg sárgás vagy kékes szürke, felülete ne legyen fényes. A betűk nagysága az iskola foka szerint változik. A belső feltételek közül fontos az, hogy az alsó fokú iskolákban a T. tükrözze vissza a tanítás módszerét, hogy a tanulóknak megkönnyítse a tanulást, felsőbb iskolákban viszont legyen olyan, hogy lehetővé tegye a rendszeres tanulást. A T. története. A nyomtatás feltalálásáig a mai értelemben vett tankönyvekről nem lehetett szó. A görög és római iskolákban a tanulnivalót a tanító diktálta. Grammatikai, retorikai és történelmi könyvek voltak ugyan már, de inkább csak a tanítók részére. A középkorban már sok T.-t találunk. A nyelvi tudományok mellett fellép a természetrajz is. A könyvnyomtatás feltalálásával nagy lendületet vett tankönyvek azonban csak a XVIII. sz.-ban keletkeznek. Államellenes tankönyvek azok, amelyeknek használatát nyilv. iskolákban a vkm. megtiltja. Akik ez ellen vétnek, 2 hónapig terjedhető elzárással és 600 K.-ig terjedhető bírsággal büntetnek (1879: LX. tc. 38. §). L. még: *Külföldi tankönyvek ügye*.

Repert. (M. K.) Fodor Gy.: A tk.-ról (1909). Minimális tk. (1911, 499). Magassy A.: A tk.-ról (1912). Alszegehy Zs.: Adalékok a magyarorsz. iskoláskönyvek történetéhez (1930). (M. P.) Varga O.: Tk. írás és tk. bírálat (1914). Fináczy: A kivonatos tk.-ek és a szakkörök (1893). Szóts Gy.: A tk. bírálat szervezése (1914). Czirbusz E.: Az elemi isk. tk.-ek általános hibái (1914, 107). Bozóky E.: A tk. engedélyezéséről (1915). Acsy I.: Tk. bíráló bizottság és pályázat (1916). Ifj. br. Wlassics Gy.: A tk. és a munkaiskola (N. L. 1931. 14. sz.). Gyulai Á.: A jó tk. (1915 és 1916).

Lux

Tankönyvügyi Bizottság. A tankönyvnek (t.) engedélyezése előtt hivatalos eljárással kell megállapítani, hogy 1. Nem tartalmaz-e állam-, vagy alkotmányellenes ill. a vallás-erkölcsi nevelés szellemébe ütköző tanokat, részleteket, vagy kifejezéseket? 2. Megfelel-e az iskola tantervének, tantervi utasításainak és szellemi színvonalának? 3. Megfelel-e tudomány, módszer, előadás és terjedelem tekintetében az iskola követelményeinek? 4. Nyelvi tekintetben nem esik-e kifogás alá? 5. Mutat-e és mennyiben haladást és előnyt az azonos rendeltetésű és már engedélyezett t.-hez képest? 6. Szolgálja-e a t. a nemzetek békés

együttműködésének szellemét; nem tartalmaz-e a t. idegen nemzeteket, népeket sértő adatokat, kifejezéseket? Az 1883. évi XXX. tc. 49. §-a jogot ad a vk. min.nek és tisztévé teszi, hogy az állam-, alkotmány-, törvényellenes tanításokat magában foglaló tankönyvet, vezérkönyvet az illető iskolából kitiltsa, szükség szerint megfelelő megtorlás végett a további intézkedéseket megtegye. A t.nek régebben az Orsz. Középisk. Tanáregyesület, majd az Orsz. Közokt. Tanács hatáskörében végzett bírálatát 1896. óta a vkm. illetékes ügyosztálya által esetről-esetre kiválasztott szakemberek látták el, akiknek bírálati a Hiv. Közlönyben megjelentek. Minthogy azonban e rendszer mellett a t. száma és sokfélesége túlságosan megnövekedett, gróf Klebelsberg vkm. 1925-ben szükségét látta a t.ügy gyökeres rendezésének. (Szabályzat a tankönyvek megbírálatára, engedélyezésére és használatbavételére tb. 24.088/925. III. A. sz.) Ezzel kapcsolatban felállította a Tankönyvügyi Bizottságot, amely az elnökön és ügyvezető alelnökön kívül 12 szakelőadóból és a vkm. kiküldött tisztviselőiből áll. Együttal megbízta a t. bírálaton kívül valamennyi iskola már engedélyezett t.einek általános felülvizsgálatával. (Rendelet a Tankönyvügyi Bizottság szervezeti szabályzatáról, 434/925 eln. sz.) Ez a T. állítja össze és időnként módosítja az állandó bírálók jegyzékét, az engedélyezés végett gépírásban, szerzői szakjelentés kíséretében, beküldött könyv egyik példányát a jegyzékből választott bírálónak, a másikat pedig ugyanakkor a T. illetékes szakelőadójának küldi meg. A külső bíráló elutasító javaslata esetén a szerző – a vele névtelenül közölt bírálatra – 15 napon belül teheti meg ellenészrevételeit s mindezek alapján a T. határoz az engedélyezés tárgyában a miniszternek teendő javaslat felől. A végleges engedélyezés a könyv külső kiállításának felülvizsgálata és árának hivatalos megállapítása után következik be. A *tan-könyveknek árát* a Tankönyvügyi Bizottság keretében működő árnegállapító bizottság állapítja meg javaslat alakjában, amelyet a miniszter hagy jóvá. A tankönyvek beszerezhetőségének biztosítása érdekében Hóman vk. miniszter életbeléptette az egyszerűbb kiállítású, olcsóbb típusú t.ek kiadását, amelyek mellett párhuzamosan forgalomban maradhatnak a drágább t.ek is. A T. minden tanév végén összeállítja a következő iskolai évben használható t.ek jegyzékét, mely a Hiv. Közlönyben megjelenik. Az iskolák t. kimutatásai a tanfelügyelők, illetve tank. főigazgatók által évről évre beküldendő a T.hoz. Az iparos- és keresk. tanonciskolák, valamint a felsőkeresk. isk. t.eit az Orsz. Ipari és Keresk. Okt. Tanács bírálja a keresk. és vk. miniszterek által közösen kibocsátott 1906. 93.434. sz. Tankönyvengedélyezési Szabályzat alapján.

Tankönyvmegállapítás. A tanári testület minden isk. év vége előtt tankönyvjavaslo értekezletet tart, amelyen a hiv. Tankönyvjegyzék alapján megállapítja a következő isk. évben használandó t.eket. A t.változtatás (l. alább) megfelelően megokolandó. A használandó t. kimutatásá-

nak jóváhagyása a tank. főig., ill. a tanfelügyelő hatáskörébe tartozik, aki a jóváhagyott jegyzék egyik példányát felterjeszti a Tankönyvügyi Bizottsághoz, amely a jegyzék helyességét ellenőrzi.

Tankönyvváltoztatás. A bevezetett t. megváltoztatására nézve az isk. év vége előtt tartandó t.javaslo értekezleten kell megokolni előterjesztést tenni. A komoly ok nélkül való t.változtatás szociális szempontból kerülendő. A t.változtatást javaslo tanár írásban kimerítően megokolja, hogy miért szükséges az új t., s ha a t. megváltoztatását ugyanazon tárgy többi szaktanárai is szükségesnek tartják, akkor az előterjesztést aláírják. Az értekezletről jegyzőkönyv készítenő s a változtatás megokolni jelentésekkel együtt a tank. főig.hoz felterjesztendő. A t.változtatásra vonatkozó javaslat jóváhagyása a tank. főig., a tanítóképzőknél a tanulmányi főigazgatóság, a polg. iskoláknál a polg. isk. főigazgatók és az elemi isk.nál a tanfelügyelő hatáskörébe tartozik, akinek intézkedését a Tankönyvügyi Bizottság ellenőrzi, amelyhez a t.változtatást feltüntető t.kimutatás egyik példányát felterjesztendő. Keresk. iskoláknál a t.változtatást a keresk. isk. főigazgatóság hagyja jóvá. A t.változtatást a 11.801/1932. VIII. e. sz. vk. m. rendelet korlátozza. Ennek értelmében t.et 5 éven át nem szabad változtatni. A kivételeket a rendelet taxatív felsorolja. L. még: *Tankönyv.*

br. Wlassics

PEDAGÓGIAI LEXIKON (1977, 1979)

1977

könyv: kézzel írott, nyomtatott, v. sokszorosító eljárással készült mű, melyben meghatározott témá(k)ról tervszerű összeállításban, kifejtésben megfelelően részletes szöveg olvasható. Újabban hanglemezek, hangszalagok segítségével hallható ~ek is készülnek. A ~ tartalmának a szövegen kívül jelentős alkotóeleme lehet az illusztráció. – A ~ már az ókorban egyetemes műveltség-hordozóvá vált. A könyvnyomtatás feltalálása óta (Gutenberg, 1450) a ~ek gyors elterjedésének, majd a polgári forradalmak művelődési vívmányainak köszönhető a közművelődés rohamos fejlődése. A világ nyomtatott ~einek a számáról az UNESCO gondozásában megjelenő Statistical Year Book nyújt évről évre tájékoztató adatokat. – A fiatalok nevelésében a gyermekek életkori szakaszai szerint a ~ következő fajtái jelentősek: leporelló, mesekönyv, ábécékönyv, isk. tankönyvek; gyermek- és ifjúsági szépirodalmi művek; gyermek- és ifjúsági ismeretterjesztő művek, -enciklopédiák, gyermeklexikonok; válogatással a felnőttek számára megjelent ~ek. Ezek a ~ fajták egyrészt a gyermekek személyi tulajdonát képezik, másrészt az isk. könyvtárban v. közkönyvtárakban érhetőek el. A ~ szerete önmagában is egy lépés a művelődéshez.

tankönyv: a tantervben meghatározott oktatási és nevelési célok megvalósításának egyik eszköze. A ~ egy-egy tantárgy anyagának tudományos, a tanulók számára eredményesen felhasználható feldolgozása, kifejtése, rendszerezése, amely figyelembe veszi az általános és az adott tantárgy sajátos didaktikai követelményeit. A ~ az ismeretszerzés egyik forrása, de éppen a mai pedagógiai gyakorlatunkban nem lehet kizárólagos szerepe az ismeretek közvetítése során. A ~ pedagógiai jellegét az adott sajátos funkciója határozza meg. (pl. összevont osztályok, dolgozók iskolája). A jó ~ kritériumai: marxista-leninista eszmei tisztaság, meggyőző erő; tudományosság, a tananyagnak a korszerű tudomány alapján való kifejtése; a teljes hűség a tanterv szelleméhez (ez nem jelenti azt, hogy a tanterv sorrendjét is feltétlenül követnie kell a szerkezetének); a világos, jól érthető, olvasmányos szövegezés; áttekinthető szerkezet, tagoltság; egészségügyi követelmények megtartása: a papír és a betűk színe, a betűk nagysága stb. A hazánkban kiadott újabb ~ek a következő elveknek igyekeznek eleget tenni: világosan elválasztják a feltétlenül megtanulandó részeket a tájékoztató olvasmányoktól; tipográfiaiailag is kiemelik a legfontosabb fogalmakat, tételeket; sok ábrát, illusztrációt tartalmaznak a tanulás segítésére; kérdés- és feladatrendszer mozdítja elő a szövegek megértését; nyomdatechnikailag is tetszetősebb és egyben a tanulást jól segítő eljárásokat alkalmaznak. Általában az a cél, hogy a ~ek ne csak a szövegszerű tanulás, hanem a tanuló sokoldalú fejlesztésének eszközei legyenek, mozdítsák elő a gondolkodást, a gyakorlati alkalmazást, az önellenőrzést. A dolgozók isk.-ban tanulóknak speciális szükségleteinek megfelelően a dolgozók isk.-ban használt ~eknek két fő típusuk van: a hagyományos módon megírt, de a felnőtt igényeket figyelembe vevő és a programozott v. félprogramozott ~ek. E ~nek elsősorban *abban kell eltérnie a nappali ~ektől*, hogy a tanulási folyamatnak minden pontján segítséget kell nyújtania az egyedül tanuláshoz. Ennek érdekében: meg kell adnia az anyag elsajátításának egyik feltételét jelentő pszichológiai előkészítést, azaz fel kell keltenie az érdeklődést, főként a munkában való felhasználhatóság tudatosításával, a feltételezhető tapasztalatokhoz kapcsolással. Tervszerűen végiggondolt munkamenetet kell adnia a megismerés érdekében, lehetőleg óraegységekre bontottan és a fokozatosságot figyelembe véve. Szóbeli magyarázatot nem igénylő módon kell beiktatnia a kísérletek ábráit, a szemléltetést. Meggyőzően kell válaszolnia a várható problémákra. Lehetővé kell tenni a begyakorlást sokoldalú feladatokkal és megfelelő helyen kell tartalmaznia az önellenőrzéshez az ismétléseket és összefoglaló kérdéseket. Mindeközben könnyítenie kell a tanulás egészét, de főképpen a lényegkiemelő gondolkodást. Ezért a tanulási egységekre bontott tananyagban belül is el kell különíteni a továbbhaladáshoz feltétlenül szükséges törzsanyagot az ún. ismeretterjesztő anyagtól, a példatárnál tekintettel kell lenni a

mezőgazdasági és az ipari jellegű érdeklődésre. Hasonlóképpen a szemelvénygyűjtemény összeállításának lehetőséget kell adni a helyi szükséglet szerinti válogatásra. – A *programozott* ~ a ~eknek önálló tanulásra leginkább alkalmas formája, mivel a tanulás egész folyamatát következetesen irányítja az ismeretszerzéstől az önellenőrzésig. Szerkezetét, formáját az határozza meg, hogy módszere lineáris v. elágazó-c. Hazánkban az első teljes mértékben programozott ~ az ált. isk. 8. oszt.-a számára készült magyar nyelvtanból (Szende Aladár: Magyar nyelvtan és fogalmazás a dolgozók iskolájának 8. oszt.-a számára. Bp., 1966) lineáris programozással. – *Irod.* A korszerű tankönyv (A pedagógia időszerű kérdései külföldön, 15. Bp., 1967); Hegedüs György: A tankönyvek olvashatósága (Bp., 1967); Kabanova-Meller, E. M.: *Учебники и организация познавательной деятельности учащихся* (Szovjetszkaja Pedagogika, 1968. 3. sz.); Schulze, Günter-Strietzel, Horst: *Schulbucharbeit und das neue Lehr-planwerk* (Pädagogik, 1970. 10. sz.); Kedrov, B. M.: *О науке и методике написания учебников* (Вестник Высшей Школы, 1970. 1. sz.); Horváth György: *A tananyag és a tankönyv struktúrája* (Bp., 1972); Zujev, D. D.: *Проблемы теории школьного учебника и пути его совершенствования* (Szovjetszkaja Pedagogika, 1976. 2. sz.); Kupisiewicz, Czesław: *Методика дидактического программирования и их применение к составлению учебников* (Современная Педагогика, 1973. 1–2. sz.); Strietzel, Horst: *Zu einigen Ergebnissen und Problemen der Schulbuchforschung. – Versuch einer Zwischenbilanz* (Pädagogische Forschung, 1974. 3–4. sz.); A Tankönyvkiadó szakirodalmi kiadványai 1949–1973. (Bp., 1974); Baumann, M.–Klinger, E.: *Schulbuch und effektive Schülertätigkeit* (Pädagogik, 1975. 3. sz.); Samova, T. I.: *Школьный учебник и проблемы его совершенствования* (Szovjetszkaja Pedagogika, 1976. 9. sz.).

tankönyvkiadás: a könyvkiadói tevékenységnek – nagy nevelési jelentősége miatt – általában jogilag külön szabályozott ága. A tankönyvhasználat engedélyezése és a tankönyvek bevezetése hazánkban az isk.-k fölötti felügyeletet gyakorló min. jogkörébe tartozik. Az oktatási min. és a kulturális min. 202/1976. M. K. 6/OM–KM sz. együttes utasítása az alsófokú és középfokú oktatási intézmények egyes tankönyveinek a kiadásáról részletesen szabályozza a tankönyvek, feladatlapok, szótárak, példatárak, tanítói és tanári kézikönyvek és más nyomtatott segédesszközök (továbbiakban: tankönyvek) kiadását. – A használható tankönyvek jegyzékét az oktatási min. állapítja meg. Új tankönyveket íratni (és kiadni) csak elfogadott tanterv alapján szabad. Az új tankönyvek megírása elsősorban pályázat alapján történik. A pályázatokat Tankönyvi Bizottság bírálja el. A tankönyvek végleges kéziratát a Tankönyvkiadó ig.-ja hagyja jóvá. A jóváhagyott

kézirat alapján a tankönyv isk. használatát az oktatási min. engedélyezi. – A szakközépisk.-k és szakmunkás-képző int.-ek szakmai tankönyveit az illetékes szakmin. irányításával a Műszaki, a Mezőgazdasági, a Közgazdasági és Jogi Kiadó, valamint a Medicina Könyvkiadó jeleníti meg. A ~t az illetékes szakmin.-ok az Oktatási Min. mal egyeztetik. – A ~nak ez a rendszere szorosan következik szocialista államunk oktatási rendszerének egységességéből. – Hazánkban a múltban a jogával nemcsak az állam, hanem az iskolafenntartó egyházak és más iskolafenntartó hatóságok is rendelkeztek. Az engedélyezés előtt azonban 1925-től a *Tankönyvügyi Bizottság* megvizsgálta a tankönyveket. – Ez a bizottság volt hivatva az akkori társadalom oktatásügyi intencióit érvényesíteni. A tőkésországok némelyikében a ~ teljesen magánkézben van, esetenként a konkurencia is érvényesül, és az egyes magánintézmények ig.-i (tanárai) maguk dönthetik el, hogy melyik tankönyvet kívánják használni. Az állam azonban általában mindenütt fenntartja magának a jogot a ~ elvi-politikai befolyásolására. A tankönyveket számos szocialista és tőkésországban ingyen v. részben ingyen bocsátják a tanulók rendelkezésére. Hazánkban nincs ugyan ingyenes tankönyvellátás, de az állam igen jelentős összeggel járul hozzá a ~hoz.

PEDAGÓGIAI LEXIKON (1997)

tankönyv: évszázadok óta a legismertebb, mindmáig a legfontosabb, nyomtatott isk.-i → *taneszköz*, amely első sorban a diákok tanulási tevékenységét hivatott segíteni, de fontos segédeszköz a ped.-ok számára is. *Tartalmi vonatkozásban* a egy-egy → *tantárgy* → *tantervben* meghatározott, ált. egy tanévre szóló tananyagát tartalmazza, tud.-an megalapozott, elfogadott tényanyaggal, nev.-i feladatokat is megvalósítva, rendszerességre és teljességre törekedve. Módszertani szempontból a ~re a ped.-i tudatosság, didaktikai apparátus használata, pszich.-i megalapozottság és módszertani kultúra jellemző, megformálására pedig a nyelvi-stiláris tisztaság, a világosság, a kommunikációs változatosság és az összhang (szöveg és kép együtthatása), valamint az esztétikus, vonzó küllem. A nyomdai kivitelezés követelményei közé tartozik továbbá az igényesen egyszerű, jól tagolt, könnyen olvasható nyomtatás, a tartósság és az elérhető, mérsékelt ár. – Szorosabb (jogi) értelemben hazánkban ~ az a kiadvány, amelyet az erre jogosult min. az egységes oktatási tv.-ek és az ezt kiegészítő *tkv.-rend.* szerint ~vé nyilvánít, s ennek alapján az MKM hiv. → *tankönyvjegyzékben* is megjelenik. A közismereti ~ek minősítését az *Országos Köznevelési Tanács* (→ *Országos Közoktatási Tanács*) *tkv.-i* szakértői bizottsága, a szakképzési ~ekét a *Szakképzési Tkv.-i és Taneszköz Tanács* készíti elő. – Tágabb értelemben ~nek tekinthetők az olyan munkafüzetek, szöveggyűjtemények, példatárak és más segédletek is, amec-

lyek egyrészt elválaszthatatlanul hozzátartoznak egy-egy ~höz, másrészt nélkülözhetetlen ~i szerepet betöltve felkerülnek a tankönyvjegyzékre. Az alap- és középfokú oktatás ~ei mellett sajátos részei a *tkv.-világnak* a felsőokt.-i ~ek és jegyzetek is, valamint a hitoktatás és tanfolyami oktatás állománya. – A ~ tört.-i előzményeihez sorolhatók az ókori isk.-ban kézzel írt diktátumok, följegyzések, majd a középkori egy.-i kódexek, amelyek az oktatáshoz is alapul szolgáltak. Mai értelemben vett ~ről csupán a könyvnyomtatás feltalálása és elterjedése óta, tehát a XV. sz.-tól beszélhetünk. A XVIII. sz.-tól már hazánkban is tömegesen adtak ki és használtak latin, német, m. nyelvű, ill. mo.-i nemzetiségek nyelvén írt eket. Már ezeken a korai ~eken is megfigyelhetők a ~ tipikus vonásai. A legfontosabb ~i szerepek közé tartozott és tartozik ma is az információs (információgyűjtő, rendszerezve „tároló”), a transzformációs (gyakorlati alkalmazás, gyakoroltatás), az irányító-szabályozó szerep, mely a visszacsatolásban is fontos. Újabban pedig az önművelésre, az önálló munkára, a kutatásra készítő funkció, a munkáltatás. A *tkv.-i* szerepek arányából, dominanciájából levezetve a szakirodalomban a következő, markánsan megkülönböztető *tkv.-típusok* szerepelnek: leíró vagy hagyományos, magyarázó-szemléltető, munkáltató, programozott, audiovizuális elemeket tartalmazó, ill. több szerepet és típusjegyet ötvöző „vegyes” típusú ~. Jellemzőes ~i technika az információsűrités (táblázatok, grafikonok, betűtípusok segítségével), a tagoltság (egységekre bontás), a kiemelési rendszer (betűtípusokkal, betűmérettel, léniákkal, tónusos aláfestéssel stb.), az aktivizáló, munkáltató elemek használata (kérdések, feladatok, felszólítások, elemzendő ábrák és szövegek beiktatása). Fontos ~technikai kérdés a fogalomrendszer következetes felépítése, a ~i struktúra kiépítése, a szöveg és kép összhangja, együtthatása. A ~ készítőinek számolniuk kell azzal, hogy az adott életkorban a tanulók milyen mennyiségű és mélységű tananyagot képesek feldolgozni egy-egy tanórán (→ *tanítási óra*), ill. egyik óráról a másikra. A jó ~ ismervei közé tartozik az érthetőség, a tanulhatóság, a tud., ped.-i-pszich.-i, logikai, kibernetikai, könyvtud.-i és más követelményeknek, szempontoknak való megfelelés. A jó ~ motiváló hatású, megbízható ismereteket közvetít, egyszersmind vonzó, változatos és színes ismeretterjesztő jellegű. Bár alkotóknak igen sok szempontra kell ügyelniük, számos hagyomány, követelmény korlátozza írói, szerkesztői munkájukat, a mégis szuverén alkotás, amely jó esetben magán viseli szerzője egyéni tapasztalataiból és adottságai-ból fakadó sajátosságait, törekvéseit. – *Ir.* Gyulai Á.: A jó tankönyv. Bp. 1916.; Alszegehy Zs.: Adalékok a magyarországi iskoláskönyvek történetéhez. Bp. 1930.; Horváth Gy.: A tananyag és a tankönyv struktúrája. Bp. 1972.; Karlovitz J. (szerk.): Tankönyvekről mindenkinek. Bp. 1980.; Karlovitz J. (szerk.): Tankönyvelméleti tanulmányok. Bp. 1986.; Mészáros I.: A tankönyvkiadás története Magyarországon. Bp. 1989.

Karlovitz János

tankönyvi útmutató: új tkv.-ek, tkv.-sorozatok megjelenése idején a tkv.-ek szerzői, szerkesztői ~ban tájékoztatják a tkv.-használó ped.-okat szándékaikról, elképzeléseikről, módszereket, megoldásokat ajánlanak számukra az új tkv. eredményes használatához. A ~k általában szakmai folyóiratokban láttak és látnak napvilágot, de előfordulnak ilyen jellegű részletek → pedagógiai kézikönyvekben, ill. önálló kiadványként is.

Karlovitcz János

tankönyvjegyzék: az illetékes min.-ek által tkv.-ként jóváhagyott könyvek egységes címjegyzéke, amelyet évről évre az MKM ad ki. A ~ az új tanévet megelőző tárgyév végén készül; tartalmazza a tkv.-ek adatait (szerző, cím, ár), a kiadók, a terjesztők és a → tankönyvbemutató helyek címjegyzékét. A tkv.-választásra jogosult ped.-ok ennek alapján jelölik ki, rendelik meg a következő tanévre szóló tkv.-eket és isk.-i segédleteket. A ~ mellett az utóbbi években az alaposabb, bővebb információnyújtás érdekében annotációkat tartalmazó füzetek is megjelentek az új tkv.-ekről. A tkv.-i információk számítógépes lemezen történő továbbítására is folynak kísérletek.

Karlovitcz János

tankönyvkiadás: az isk.-i közismereti, szakképzési és felsőoktatási → tankönyvek és iskolai segédletek céltudatos, sorozatos megjelentetése, amelynek révén a szerzők és a kiadók bizonyos tkv.-i követelményeknek eleget téve, kínálatot nyújtanak az isk.-i tanulás, tanítás számára. A ~ része a szerkesztőségi műhelymunka, a kézirat ki-munkálása, a nyomdai kivitelezés, majd a tkv.-ellátás, illetve újabban a → tankönyvpiaci marketingtevékenység. – Kézzel frott tkv.-ek már a korábbi évszázadokban is léteztek, ám a tömeges ~t a könyvnyomtatás feltalálása tette lehetővé. Hazánkban kezdetben latin, illetve német nyelvű tkv.-eket használtak, a reformáció után azonban egyre több m. nyelvű tkv. látott napvilágot. A dualizmus korszakára virágzó tankönyvpiac épült ki gazdag választékkal, az ország minden táján működő kiadókkal. A versenyszerű ~ szerényebb körülmények között a két vh. közti időszakban is folytatódott. A II. vh.-t követően erősödtek az egységesítő törekvések. 1948-ban, az isk.-k áll.-osításával a ~ áll. monopóliummá vált, a pártáll. centralizált tkv.-kiadója a Tankönyvkiadó Vállalat (→ Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.) lett, míg a szakokt. tkv.-ellátásában néhány más kiadó is részt kapott. Az 1980-as évektől ismét létrejöttek ~ra vállalkozó más kiadók, az 1990-es években a közokt.-ban már több mint 60, a szakokt.-ban pedig mintegy 25 könyvkiadó vállalkozott ~ra, míg a → felsőoktatás jegyzet- és tkv.-kiadása teljesen decentralizálttá vált. A közismereti tkv.-ek kiadásában döntő szerepet játszik a Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., de jelentőssé vált a celledömölki Apáczai és Pautz Kiadó, a szegedi Mozaiák Oktatási Stúdió és a fővárosi Calibra Kft. A szakképzési tkv.-ek többségét a Műszaki, a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, a Medicina Kiadó és néhány mezőgazdasági

szakkönyvkiadó állítja elő, míg a felsőokt.-t az intézményi kiadók, nyomdák látják el. A szótárak, segédletek kiadásában nélkülözhetetlen maradt az Akadémiai Kiadó és Nyomda, a tört.-i és földrajzi atlaszok kiadásában a Cartographia, a zeneművekében pedig az Editio Musica. Több külföldi nagy kiadó nyitott mo.-i fiókot (az Oxford University Press, a Longmann, a Klett stb.), a legnagyobb versengés a nyelvkönyvek kiadásában mutatkozik meg. A hitokt. tkv.-eit egyházi kiadók adják ki, mint pl. a Szent István Társulat és a Kálvin János Kiadó. A magyar ~ban az 1990-es években gazdag választék, minőségi fejlődés volt megfigyelhető, a használók élénk érdeklődésének csupán a viszonylag magas tkv.-árak szabtak határt, noha az MKM maximálta a tkv.-árakat. – Az elmúlt évtizedekben a Föld könyvtermésének több mint a fele tkv. volt, a fejlett országokban versenyszerűen zajlik a választékot kínáló ~. Több országban az alapfokú oktatásban az áll. gondoskodik a tanulók számára ingyenes vagy kedvezményes tkv.-ek megjelentetéséről, elosztásáról. – Ir. Mészáros I.: A tankönyvkiadás története Magyarországon. Bp. 1989.; Karlovitz J.: Alternatív tankönyvkiadók. Köznevelés, 1991. 31. 14.; Karlovitz J.: A tankönyvkiadás modelljei és alternatívái. Iskolakultúra, 1992. 17–18. 8–13.

Karlovitcz János

tankönyvpiac: az isk.-i könyvek piaci viszonyoknak megfelelő választéka, kínálata és kereslete. A ~on az egymással versengő kiadók bő választékát kínálják a különféle tartalmú, szellemiségű, módszerű, kivitelezésű és árú tkv.-eknek, amelyből a ped.-ok szabadon választhatnak. A versengés arra készíti a kiadókat, hogy alkalmazkodjanak a ped.-ok és diákok igényeihez, folyamatosan javítsák, korszerűsítsék tkv.-eiket. – A ~i ár mérséklésére az áll. többszörfő támogatást nyújt, elsősorban a közokt. tkv.-cinek vásárlásához. A támogatás rendszerre országonként változó. A Tankönyvpiac c. kiadványt a békéscsabai Ipsilon Kiadó jelenteti meg évente egyszer.

Karlovitcz János

tankönyvválasztás: a ped.-ok különféle szemléletű, módszerű, illetve kivitelezésű tkv.-ekből választhatják a számukra legjobban, legeredményesebben használhatót. A szabad tkv.-piac, a pluralista többkönyvűség fontos feltétele, kelléke az, hogy a ped.-ok – a diákokkal és szülőkkel egyeztetve – szabadon választhassanak isk.-i könyveket a tkv.-piacon felkínált választékból. Az 1948-as áll.-osítás hazánkban megszüntette a korábban megszokott lehetőségét. A 70-es évek végétől kezdetben az alsó tagozatban, majd a 80-as években a felső tagozatban fokozatosan megjelent a ~. De különösen az újabb rendszerváltozás adta vissza e jogot és lehetőséget a ped.-ok számára. (I. az 1/1994. [II. 3.] MKM rend.-et). A ped.-ok a minden isk.-ba eljuttatott tkv.-jegyzék alapján választhatnak és rendelhetnek tkv.-eket és isk.-i segédleteket.

Karlovitcz János

Bemutatjuk a veszprémi Medgyaszay István Szakképző Iskola könyvtárát

Az iskola kollégiummal társítva 1992 szeptemberétől működik a város szélén, zöldövezeti környezetben. Eredetileg Tetőfedő Szakmunkásképző Iskolaként kezdődött meg benne az oktatás, de már egy év elteltével bebizonyosodott, hogy az épületegyüttes és a tanárok, szakoktatók felkészültsége más területeken is versenyképossé teszi. 1993-ban kezdődött el – először kísérleti jelleggel – a szakmunkások szakközépiskolájában a nappali tagozatos képzés és 1995-ben érettségizett az első végzős osztály.

Az iskola létrehozásában jelentős szerepe volt az 1984-ben Veszprémben osztrák közreműködéssel és tulajdonossal létrehozott VÁÉV–Bramac Kft., amely 1988-ban kezdeményezte egy, a tetőfedés körébe tartozó szakképzés megindítását. „A VÉÁV–Bramac Kft. a Nemzetközi Tetőfedő Szövetség, az Osztrák Kereskedelmi Kamara, az Osztrák Tetőfedő Szövetség, valamint a BRAMAC cég támogatásával a magasabb szintű magyarországi tetőfedő szakmunkásképzés megvalósítása érdekében országos szintű koncentrált tetőfedő iskola létrehozását tűzte ki célul Veszprém városában...”

A beruházás teljes összege 398 millió Ft volt, amelynek nagyobb részét a megyei önkormányzat fedezte. Pénzügyi hozzájárulást biztosított három minisztérium, valamint a Bramac Kft., a Jamina Rt. és Veszprém önkormányzata.

Az oktatás sikerét jelzi, hogy a Szakma Kiváló Tanulója országos versenyeken eddig három első helyezést értek el és az iskola tanulói képviselték Magyarországot a nemzetközi versenyeken is. Dr. Molnár Attila, aki kezdetől igazgatója az intézménynek, így foglalta össze a világbanki modell szerinti képzés lényegét: „Az új képzés korszerű, az európai elvárásoknak megfelelő közismereti és szakmai műveltséget kínál az ide felvett tanulóknak. Felkészít a továbbtanulásra, valamint arra, hogy akár több szakmából is oklevelet szerezzenek a négyéves alap-

képzés után... Az érettségizettek további egyéves képzéssel magasépítő-ipari technikus szakmai területen szerezhetnek végzettséget. Valamennyi diákunk heti 4–5 órában kötelezően német nyelvet tanul. A végzettséget a kiváló tanulóknál kétnyelvű (magyar és német) bizonyítvánnyal ismerjük el.

Az iskola mindezekhez – a szakmai jellegű tantermek, tanműhelyek mellett – tornateremmel, konditeremmel, kézilabda- és teniszpályával, könyvtárral, számítógép-teremmel (benne internetezési lehetőséggel) és kollégiummal rendelkezik, amelyeket a tanulók térítésmentesen vehetnek igénybe.”

A nevelő-oktató munkában jelentős szerepe van az iskola és a kollégium közös könyvtárának. A viszonylag kis alapterület (55 m²) elegendő helyet biztosít a kiscsoportos és egyéni felkészüléshez, olvasáshoz és számítógéphasználathoz.

A költségvetésben biztosított összegek mellett jelentős támogatást kap a könyvtár magyar és külföldi szakmai cégektől, főképpen könyvekből és termékkatalógusokból. Ez azért is fontos, mert a hazai könyvpiacra nagyon kevés az iskola profiljának megfelelő kínálat. Ugyanez vonatkozik a tankönyvekre is: a szakmai anyagok jelentős része az iskola tanárainak munkája. A 6000 dokumentum tárolására elegendő hely bár lassan-lassan megtelik (az állomány 5000 dokumentum), a beszerzett anyagok folyamatosan bekerülhetnek az állományba, amelyben jelentős számúak a videó- és hangkasseták, a hanglemezek, s más információhordozók. (Transzparencsek, számítógép-szoftverek stb.)

A folyóiratok sorában a pedagógiai és a közismereti tantárgyakat segítők, valamint a szórakoztató jellegűek mellett jelentős számban találhatóak szakmai periodikák, közöttük több külföldi is.

Az állománygyarapításhoz a különböző pályázatokon elnyert pénzüsszegek és különböző dokumentumgyűjtemények is hozzájárulnak. (Nemzeti

Kulturális Alap, Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Soros Alapítvány stb.) A legutóbbi ilyen támogatás a Nemzeti Kulturális Alap Zenci Kollégiumától érkezett: az Orfeusz-program cd-lemezei a zene történetének megismertetéséhez nyújtanak segítséget.

Összefoglalva: A könyvtár gyűjtőkörét meghatározza az iskola szakmai jellege. Kézikönyveket a tudományok szélesebb területéről gyűjtünk, a szakmai tárgyakhoz szakirodalmat, termékkatalógusokat, a szépirodalomból a kötelező olvasmányokat, versesköteteket, a tanárok és a szakoktatók számára pedagógiai és szakdokumentumokat, helyismereti anyagokat, útmutatókat, tájékoztatókat szerzünk be. Megtalálhatók az aktuális tankönyvek is.

A teljes állomány számítógépes adatbázisban szerepel, amelyből a tanulók több terminálon kereshetik ki a számukra szükséges dokumentumokat. E tanévben a tanulók 65%-a veszi igénybe rendszeresen a könyvtár szolgáltatásait, más részük csak alkalmilag „kukkant be”. Bár a gyűjtemény fejlesztése egyenletes mértékben történt, 1998-ra megérett a helyzet arra, hogy nagyobb fejlesztést végezzünk. Ehhez a megyei önkormányzat központi normatíva alapján 600 ezer Ft-ot biztosított.

A könyvtárat a különböző (elméleti, gyakorlati, iskolai és iskolán kívüli) oktatási formákban résztvevők gyakorlatilag bármikor felkereshetik. Itt készülnek fel a tanórákra, versenyekre, a változatos, sokszínű iskolai kulturális eseményekre.

Az iskola pedagógiai programjában szerepel a könyvtár támogató szerepe feladata, s ez annál inkább is fontos, mert a tanulók jelentős részét nem csak olvasóvá kell nevelni, hanem olyan igényességre is, amely által a szakirodalom számukra nélkülözhetetlenné válik, s megvalósulhat majd az iskolán túli eredményes szakmai önképzés, tájékozódás iránti szükséglet.

E. Bart Margit

Három gondolatom Salgótarjánban*

A) A könyvtári életben az *állandóság és párhuzamosan a folyamatos változás szükségességét tudomásul kell vennünk*. Ezért is fontos, hogy differenciáljunk, hogy pontosan alakítsuk gondolatainkat szavakká. Például:

1. A könyvtárakban változtatásra van szükség a gépesítés terén. Állandó marad a gyerekkönyvtáros, az olvasószolgálatos, a könyvtárostánár szerepe: híd a dokumentumok és az olvasók között.
2. Minden könyvtárban szükséges napjainkban a gépesítés, de egyre inkább különbséget kell tennünk az egyes könyvtárak fő feladata között: az országos központi könyvtárakban kiemelt feladat a gépesítés, a dokumentumok, az információk nagy mértékű beszerzése; a közkönyvtárakban a gépesítés, az információhoz való hozzájutás biztosítása mellett a civil szervezetekkel, az olvasókkal való kapcsolat kap kiemelt szerepet. Az olvasószolgálatban egyre fontosabb lesz a 14 éven felüli olvasók megtartása, a funkcionális analfabétizmus csökkentése. Az iskolakönyvtárakban a fiatalok fejlődésének támogatása, a tantestületnek nyújtott olvasószolgálat mellett aránylag kevesebb feladatot jelent a dokumentumok beszerzése, feldolgozása.
3. Rendezett a könyvtárosok képzése? Az alapképzés rendje nagy vonalakban rendeződik: egyre kidolgozottabbá válik a felsőoktatási intézményekben szerzhető végzettség, valamint a különféle helyeken szerzhető *szak-képzettség* követelményeinek sora. Van szükség további lényeges változásra? Egy területen igen: mielőbb át kell gondolni a postgraduális és a postsecunder képzés különbségét, lehetőségeit. (Lásd műszaki területen a szakmérnöki, orvosi téren a

szakorvosi stb. képzés az illető tanszékeken.) Egy viszonylag állandó alapképzési rend mellett fokozni kell a differenciálódás érdekében a változások bevezetését: a kiemelkedő tudás elismerését. A *szakkönyvtárosi fokozat* kidolgozása is időszerű.

4. Mondhatjuk, hogy csökken majd a könyvtár területe? Úgy gondolom, a könyvtár *raktári területe* a jövőben valószínűleg csökken, a számítógép lemezei nagy területet betöltő köteteket helyettesítenek, azonban pl. az iskolában növelni kell a helyben olvasás lehetőségét. A „szellemi műhely” területe növekedni fog.

B) *Egymás megbecsülésére nagyobb gondot kellene fordítanunk*. A gépesülő világban a könyvtáros embersége egyre fokozottabban kell. Néhány példa:

1. *Monostori Imre* szavaiból egy gondolatot kiemelve: a szakma elitje forduljon jobban a „mezei kollégák” és az olvasók felé.
2. A közoktatásban küzdök, ha jelzik, hogy valamennyi iskolában szükséges egy iskolakönyvtár léte, a közkönyvtárosok nevében senki ne nyilatkozzon úgy, hogy nem is fontos könyvtár az iskolában, majd az iskolán kívüli könyvtárak ellátják a gyerekeket. Egy településen nem elegendő egy könyvtár! Megjegyzem:
 - a) a fenti állásfoglalás gyengíti a közoktatás vezetőinek felelősségtudatát az iskolakönyvtárak működtetését illetően,
 - b) az iskolán kívüli könyvtárak (a kölcsönzés egy részén kívül) nem képesek általában helyettesíteni az iskolait: a tantestület szakkönyvellátása, tankönyvellátás szervezése, fejlesztő munka az iskola pedagógiai programja szerint stb.,
 - c) a közkönyvtárak a közeli jövőben az oktatásból kimaradóakra fordítsák minden ku-

tató-megfigyelő lehetőségüket. *Csoma Gyula* és a felnőttoktatással foglalkozó csoport (OKI) a funkcionális analfabétizmus rohamos növekedését mutatja ki!

3. A szakma igényelje jobban a nyugdíjas könyvtárosok véleményét, gondolkodását. Nem azért, mert mindenben bölcsőbbek, hanem, mert az ő tapasztalatuk megismeretése, átgondolása után az aktívak sok zsákutcát el tudnak kerülni. Veszteség, hogy egyre több kolléga nyugdíjazása napjától elhallgat szakmai téren. Ez ellen talán tehetne egyesületünk.

Ezt az alkalmat kívánom megragadni arra, hogy tisztelettel emlékezzünk *Ballér Piroskára*, az iskolai könyvtárosok országosan kiemelkedő alakjára. Több évtized értékes vezetői munkája után teljes fizikai-szellemi erejében kérte nyugdíjazását. Nyugdíjba menetelének napjától szakmailag elhallgatott, amit nagy veszteségnek érzek. Most a nyáron elhunyt. Gondoljunk rá tisztelettel, ismerjük meg gondolatait.

C) Salgótarján vendéglátását meg kívánom köszönni. A konferencián való részvételemre utaló kitűzöt látva különös előzékenységet tapasztaltam a helyiek részéről a buszokon, a kollégiumban, a gimnázium könyvtárában, a kórházi látogatásom során éppúgy, mint az áruházban. Elismeréssel adózom a városnak azért a hatalmas, esztétikailag is magas szintű fejlődéséért, ami itt bekövetkezett 1954 óta, amikor kezdő ének-tanárként Salgótarjánban, Nógrád megye tanácsházán kineveztek a pásztói iskolába. Külön köszönöm a könyvtár vezetőjének és valamennyi kollégának szerény, figyelmes, számomra emlékezetes vendégszeretetét.

Mi a teendő a jövőben?

1. Építsük tovább – és jobban, mint az elmúlt években – *kapcsolatainkat* a képviselőkkel, politikusokkal, a civil szervezetekkel. A könyvtárak a könyvtárakkal, a könyvtárak az iskolákkal, felsőoktatási és egyéb képzőhelyek

* (Elhangzott: 1997 novemberében)

egymással fejlesszék tovább tartalmi együttműködésüket.

2. *Támogassuk egymást.* Országos intézményben, hivatali beosztásban lévő vezető könyvtári szakemberek ne nehezítsék munkánkat. Ne állítsák, hogy egy városban egy könyvtár elég. Ne írják azt, hogy több mint 2000 közkönyvtárat be kell zárni, ha minden iskolában lesz könyvtár. (Ha minden közoktatási intézményben lesz könyvtár, fokozódni fog a közkönyvtárak iránti igény!)

3. A közkönyvtárak olvasóinak nagy számát az iskolások adják. *Elismerés*

illeti a közoktatásban dolgozókat, amiért sok helyen megindult a hatékony könyvtárhasználatra nevelés. Az iskolák további feladata: megőrizni az eddigi eredményeket, s emellett fokozni az iskolát elhagyóknál az olvasási igényességet, a közkönyvtári életbe való bekapcsolódást.

4. A közkönyvtárakban dolgozók holnaptól ne a NAT szakmai követelményeinek vizsgálatára fordítsák energiájuk nagy részét. Helyette a *fiatal olvasók megtartása legyen fő céljuk. Az alapvizsga, az érettségi vagy a diploma megszerzése után levő fiatalok, felnőtt-*

tek kapjanak minél több figyelmet a könyvtárakban! Az olvasószolgálat új útjainak keresését látom a legfontosabbnak. A családi élet, az iskolán kívüli önálló tanulás, gondolkodás és a munkavállalás gondjaiban, általában a felnőtt élet örömeiben és problémáiban való magára maradottságot igyekezzen a könyvtár csökkenteni olvasóköri létesítésével. Vegyenek részt a könyvtárosok minél több kis közösség életében, hallassák hangjukat a civil élet minél több területén a felnőtt olvasókkal való mélyebb kapcsolat érdekében.

Ugrin Gáborné

Önképzés a könyvtárban

Sokféle szakkönyvre, kézikönyvre, szépirodalmi és egyéb, például a szórakozást kielégítő könyvre van szükség, mert az emberek érdeklődése, felkészültsége, ismereteiket kiegészítő igénye eltérő. Lényeges, hogy mindenki hozzájuthasson ahhoz az írott anyaghoz, ami szellemi szükségletét kielégíti, illetve munkáját segíti.

Nem várható el, hogy mindenki minden kiadványt megvásároljon, amire egyszer szüksége van. Az élet úgy működik, hogy otthonra csupán azokat a publikációkat szerezzük be, amelyeket gyakrabban kell használnunk vagy érzelmiileg a többinél jobban kötődnek hozzánk. Szükségeink további kielégítésére ott vannak a könyvtárak és a hasonló intézmények. Ezek igénybevétele nem pótcselekvés, hanem belső, szellemi igény kielégítése. Ha elsajátítottuk a használatát, az a későbbiekben természetesnek tűnő megnyilvánulásunkká, fogalmazhatjuk úgy is, hogy az önképzés egy bizonyos formájává válik.

A könyvtár megismertetése kezdődhet már kisgyermekkorban, a tudatos használatra nevelés az iskoláskor feladata, amely korántsem szorítkozhat csak a kölesőnzésre. Nem fogadható el az a szemlélet sem, hogy jó ott lenni unaloműző időöltésként. Az sem várható el, hogy minden esetben más szervezze meg helyettünk az ottani programunkat. Azonban azt is tanulnunk kell, hogy ezt mi magunk hogyan alakítsuk ki.

Ennek legegyszerűbb módszerei: a példamutatás, kezdetben az egyéni öt-

let kialakításának segítése, a begyakoroltatás. Ha ezt ismétlődően érdeklődő és megértő figyelemmel követés, a szerzett élmény vagy az elért eredmény megbeszélésére alapozott értékelés követi, az már csak azzal tetézhető, ha módot nyújtunk a hatás írásbeli vagy szóbeli felhasználására. Ezzel fokozottan biztosítható, hogy mint módszer, mint hasznos időöltés beépüljön az ifjak személyiségébe. Minderre azért van szükség, hogy egyben az amúgy is kíváncsi tapasztaláson alapuló tanulás életszerűségéről is meggyőződhesse- nek. Lássák: mennyire hasznos a tanultak kiegészítése érdekében az ismeretszerzés és ehhez a helyszín megválasztása. Az sem mellékes, hogy miképp, mimódon lehet a célszerűségnek legmegfelelőbbben végezni e feladatot. Egyben begyakorolhatják azt is, hogy ismeretszerzés közben érdemes arra törekedni, hogy véleményt, ítéletet alkossanak.

Az e fajta irányított foglalkozás a könyvtár, a könyvtárhasználat megismerését követheti, hiszen az egyéni böngészésnek előfeltétele, hogy eligazodjanak a polcok, a könyvek között és tisztában legyenek a helyhez illő viselkedésformákkal. Sőt, a tallózó olvasással, a jegyzeteléssel, idővel már a hivatkozással is.

A témameghatározás előzetesen – természetesen az életkornak megfelelően – különbözőképpen inspirálható. Lehet egy mese érdeklődést felkeltő kifejezéskínese vagy a tanórán feldolgozott, illetve feldolgozandó olvasmány

jellemző eseményegyüttese; bármely művelődésterület, tantárgy egy-egy témaköréhez referenciaanyag gyűjtése. Célként előfordulhat speciális ismeretanyag megszerzése; helyismereti vagy egyéb, egyéni érdeklődést kielégítő kutatás. De lehet a neveltségi szint emelését segítő szemelvények felfedezése vagy a szabadidő eltöltését célzó ötletek gyarapítása.

Nagyon lényeges az azonnali vagy a késleltetett, de tervszerűen beindított közös megbeszélés. Ennek kapcsán a tanulók eljutnak az önmaguk által szerzett ismeretanyag felhasználásához. Megtalálják annak módját, azt miként tudják kamatoztatni, átadni embertársaiknak. Végső soron ennek az önképzési munkának mint a kognitív tanulási mód egyik alkalmazása egységének hasznát veszik már az iskolai tanulmányaik alatt is.

E gyakorlat pedig oda vezet, hogy elérve a középiskolás kort, bizalommal fogadhassanak és biztonságosan végezhessenek olyan feladatot, ami könyvtári, levéltári, múzeumi, archívumi kutatómunkát, s a gyűjtött anyaguk értékelését, feldolgozását igényli.

A cél az, hogy ez a gyakorlat, tevékenység az olyan nevelési, oktatási eredmények egyike legyen, amelyek szokássá alakulnak. Ebben az esetben elvárható és számíthatunk rá, hogy aktív dolgozó, felnőtt korukban is komoly hasznát veszik.

Bontó Józsefné

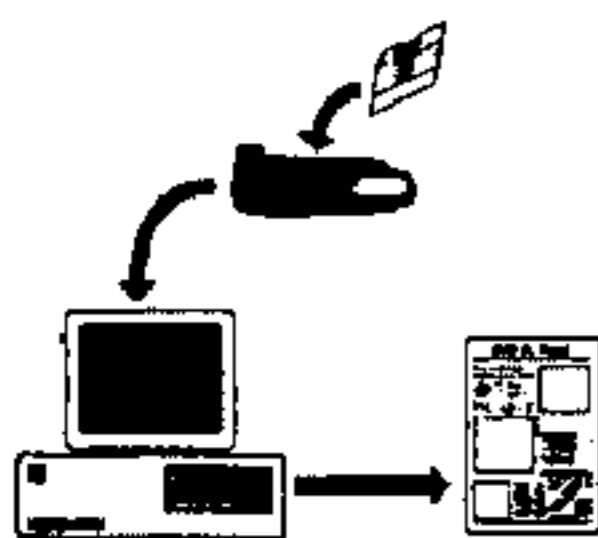
Informatika a tanügyigazgatásban.

Budapest: OKKER Kiadó.
É.n. 186 p.

■ „Ez a könyv segítséget kíván nyújtani ahhoz, hogy a tanügyigazgatásban dolgozók megismerkedjenek az információtechnikai eszközökkel, rendszerekkel, azok használatával, tervezésével, működtetésével, szeretnénk segítséget nyújtani a kiválasztáshoz, beszerzéshez is. Munkánkat az oktatásban és közművelődésben dolgozó kollégáknak is szánjuk annak érdekében, hogy iskolai munkájuk során hatékonyan tudják felhasználni és alkalmazni az általunk leírtakat” – olvasható a többszerzős mű ajánlásában.

Forgó Sándor – Hauser Zoltán –
Kis-Tóth Lajos – Koczka Ferenc

INFORMATIKA A TANÜGYIGAZGATÁSBAN

OKKER Kiadó

Az információs technikák és technológiák iskolai térhódításával párhuzamosan szükséges, hogy a felhasználói körbe mind több pedagógus kerüljön. E kötet – amellet, hogy elsősorban a szakma irányítói szférája számára készült –, a tanítók, tanárok és az intézményvezetők számára is alaplúnck tekinthető. Különösen fontos lenne, hogy – ahol az információtechnikai tárgyi környezet lehetőséget ad a felhasználásra –, könyvtárosaink kivétel nélkül megismerkedjenek a modern információs eszközök alkalmazásának elméleti és gyakorlati tudnivalóival. Ez utóbbi azért is fontos (lenne), mert a mind több könyvtárban meglévő információszolgáltató rendszerek használatát segíteniük kell a pedagógusoknál és a tanulóknál egyaránt. A fogadóképesség tehát nemcsak technikát, hanem a bálni tudást is feltételezi.

A kötet segít abban is, hogy az oktatásügy területén dolgozók elfogadják, s megértsék: az informatika több, mint ekvivalens programozási, vagy szűken értelmezett számítástechnikai ismeret. Ezért bevezetőként az e körben használatos fogalmakkal, valamint a multimédia rendszerek fő jellemzőivel ismertet meg, majd az információs lánc alapelemeit tárgyalja. (Felvevő, továbbító, előállító, feldolgozó, tároló és megjelenítő eszközök.)

Különösen fontos a Multimédia az oktatásban című fejezet, amely a multimédia értelmezésével, alkalmazási területeivel, megjelenési formáival foglalkozik. Gyakorlati orientáltságúak az operációs rendszerekről, a szövegszerkesztési alapismeretekről, a táblázatkezelésekről, valamint az információtechnikai eszközök beszerzéséről szóló részek. A szöveg megértést számos táblázat és ábra segíti.

EBM

Bori Imre:
Írók, események, jelenségek
Újvidék:
Forum Könyvkiadó Kft.,
1997. 227 p.

■ A szerző ebben a gyűjteményes kötetében a szépírói gondolkodásmód irodalmi mérföldköveinél állítja meg az olvasót. A kötetet két fejezetre bontja. Íróegéniségeket

mutat be, s egyben önmagát, hiszen válogatása során a Tanulmányok című fejezetben azon írásaiba kapunk betekintést, melyekkel ő maga is azonosult. Amelyekkel nem, vagy nem egészen, azokat az Ellenpontok fejezetben adja közre. Ezek kritikai írások, s egyben betekintést engednek az író saját munkamódszerébe. Az írások rövidek, jellemzőek, a lényegre utalnak. Mindegyik szelíd bölcsességet sugároz, s egyben közvetlenséggel oktat, ideált állít az olvasó elé.

Például a Németh László a kodifikátor című tanulmányban olvashatjuk, hogy az említett író milyen véleményt vallott az irodalomról. „A mű azzal, hogy megszületett, elvált feltételeitől, s bekerült a művek társaságába, s én irodalomnak inkább e társadalom életét tartom, mint a feltételek viszonyát... Az irodalom ... az akaratnak sokszoros, egymás fölé rétegzett hullámmozgása.

... Ebből ... emelkednek ki a nagy közös törekvések.” Érdekesen tárja elénk Jókai Mór felfogását, gyakorlati módszerét. Szól többek közt a Nyugat költőiről, Móricz Zsigmond, Nagy László, Csuka Zoltán, Pillinszky János, Sinkó Ervin, Kassák Lajos munkásságáról. De átlép a geográfiai művelődéstörténeti határokon is; például a zágrábi Vjesnik írói méltatásával.

Mint minden másét, az irodalom tanításának eredményességét is erősen befolyásolja a közlő irodalommal kapcsolatos felfogása, s az e téren mutatott határozottsága. E szemléleten keresztül hathatunk másokra, a tanulókra elsősorban a szövegfeldolgozás, a fogalmazás tanítása és a spontán megnyilvánulások alkalmával.

Bontó Józsefné

Könyv egy pedagógus életútjáról

Az ismertető kissé rendhagyó, mert e sorok íróját is egy ismertető, *Tölgyesi Józsefnek* a Köznevelésben megjelent írása készítette *Fonay Tibor* Pedagógiai ellenponttan című kétrészes könyvének megismertetésére. A címlapon olvasható „nagybetűs” cím után még ez áll: Öröm és öröm a pedagógiában, majd ezt követi az egyik kötetten I. Az öröm (Nemszeretem történetek), a másikon pedig II. Az öröm (A pedagógia aranyderűje) alcím.

Szokatlan az írás címe azért is, mert nem (igazán) tekinthető recenzióknak (ami bírálatot is feltételez). *Ezzel az ismertetéssel olvasói élményemet kívánom megosztani másokkal: szakmabeliekkel és mindazokkal, akik kedvelik az élvezetes olvasmányokat.* Mind többeknek szeretném felhívni figyelmét a kiadványra, és kedvet ébreszteni elolvasására.

Egy életrajzzal, és nem is akármilyenel, hiteles, naplószerű önéletrajzzal találkozhat az olvasó, mely mind tartalma, mind stílusa miatt méltán tarthat számot az érdeklődésre.

„Befejeztem az életrajzomat. Megírtam. Van 500 oldal. Megfogadtam a tanácsot: Csak arra kell ügyelni, hogy az ember előbb fejezze be életrajzát, mint az életét! Ha egyéb nem is, ez sikerült. Az önéletrajz kész. És én még élek. Ha egyre nehezebben is.” – írja a Bevezetőben a szerző.

Fonay Tibor tanár 1911-ben a Somogy megyei Fonyódon született. Figyeljünk, mert a tények mellett írási, fogalmazási stílusát és hangulatát is érzékelteti, hogyan emlékezik vissza élete kezdeti éveire.

„Az idők sem voltak a legnyugodtabbak, már érezni lehetett a háború szelét. Az elsőét. 1911-et írunk. A hely a fonyódi vasútállomás mellett kis ház... akkor már s még utána tíz évig a kis vasúti házban magam adtam mindenki tudomására, hogy vagyok. Igaz, az egyik kaposvári leány rokonom szerint csak akkora, mint egy kukoricafej. Azért vigasztalok minden súlyhatár alatt születettet: bírni kell. Én magam később száz kiló körüli lettem.”

Életpályáját 1930-ban tanítóként kezdte Kővágóörsön, majd az életét átfogó folyamatos művelődés és tanulmányai (az ELTE Bölcsészettudomá-

nyi kar pedagógiai szakán is szerzett oklevelet, igaz, már túl az ötvenen), széles körű tudása, valamint pedagógusi vénája biztos útmutató (volt) számára a nevelői-oktatói feladatok megoldásához, de a kollégákkal való együttműködéshez is. Rátermettsége, a gyermekek szeretete, pszichológiai ismeretei és az a képessége, mellyel mindig is átérzte egy-egy gyerek vagy esetenként kolléga adott helyzetét (ami az empátia követésre méltó példájának tartható), nagyszerű kapcsolatteremtő és -alakító képességét mutatja. Ez még ma, 87 éves korában is jellemzi.

A pályakezdés után hamar vezetői munkakört töltött be. Előbb körzeti, később tapolcai járási tanulmányi felügyelő, majd művelődési osztályvezető lett. Emellett (illetve ezzel együtt) behatóan foglalkozott a pedagógusok helyzetével és művelődési-képzési lehetőségeikkel. Mint a Veszprém megyei továbbképzési kabinet pedagóguspszichológusa vonult nyugdíjba. Azonban nyugalmazott szerkesztőként továbbra is dolgozott, mert számítottak munkájára. Eközben több társadalmi szervezetnek is (például a TIT, az MPT) vezetőségi tagja volt.

A naplórészletekből megtudjuk azt is, hogy Állami-díjas pedagógus lett. Szerényen szól erről, mikor egy újságíró a megyei pedagógiai intézeti igazgatóval interjút készített. Az interjúalany meghatározó élményként említette róla a következőt: „... Fonay Tibor Állami-díjas pedagógus volt az első megyei felügyelő, aki meglátogatta óráimat, megtekintette otthonomat, könyvtáramat, s igen hasznos tanácsokat adott jövőm életémhez...”

Egy másik látogatáskor egy fiatal tanítónál járt, akinek szintén megtekintette könyvtárát. A könyvek között egy félreeső helyen értékes könyvet fedezett fel. „Ezt miért ide tetted?” – kérdezte, „... gyorsan tedd előre” – mondta. A válasz pedig így hangzott: „Nem mindenki egyforma ám, még nem ismertelek.”

S a mindennapjaiból más történeteket is említ. Ezekből az olvasó még jobban megismerheti pedagógusi arculatát és egyéniségét. Mesél például egy vonaton tett utazásról, amikor véletlenül egy osztálynyi fiatallal utazott

együtt. *„Mi tagadás – ahogy az lenni szokott –, eléggé hangosan, zajosan. Engem nem bántott a zaj, s vidám lármám. Nem úgy a kalauz.”* Ő zordan rájuk mordult. Tibor bácsi pedig a fiatalok segítségére sietett. A „jegyzésgátló kartárs” – amint írta – őt is kioktatta, és mérgét rátestálta. Amikor leszállt, így szólt a fiatalokhoz: *„Hát hallottátok, a szabály az szabály! Tessék csendben lenni. A kalauz úrnak van igaza. Hanem ...”* – és élénk derűltséggel váltak el.

Mikor egy szaklapban *„Amolyan önévésző írás”*-a jelent meg, a következőképpen szólt róla. *„Az írás megjelenik a lapban, s nálam a főszerkesztő. Hozza a hudei járás felügyelőjének, osztályvezetőjének hozzászólás írását. A magam írása a negatív kép, ...”*

Azonban a könyvből szakmai munkássága mellett megismerhető emberi habitusa, lelki alkata is, mikor magánélete családi emlékeit idézi. A *„Szorongva megélt történeteim”* cím alatt olvashatjuk például: *„Ritka, aki anyósáról ilyeneket ír, de magam igen. Anyósom ritka csodálatos asszony volt. Valamikor kurtanemes. Akit anyósom egyhalálig nem akart, hogy fia elvegyen. Aki nemkülönben ugyancsak kurtanemes. – Ne vedd el fiam, ennek nem lesz gyereke. És lett 8.”* – mesélte ízeseen.

S édesanyja halála utáni időről írta a következő sorokat. *„... Én anyósomat most már édesanyám helyett is szerettem, és úgy hívtam – míg mások mama-ként tisztelték –, édesanyám.”*

Íme néhány részlet kedvébresztőként Fonay Tibor tanár úr kétkötetes vidám és szomorú emlékeit átfogó könyvéből. Nekem igazán élvezetes olvasmányt jelentettek kis miniatűrjei (ahogy nevezte) és történetei. A karcolatokból nemigen tudok kiemelni egyet sem, mint legjobbat. Az életét és hivatását, az elméleti-gyakorlati pedagógiát, a közéletiséget, műalkotásokat és híres alkotókat is felemlítő, valamint a Balaton-felvidék helyrajzát is ismertető néprajzi jellegű mű egész egyszerűen olvastatja magát.

(Fonay Tibor: Pedagógiai ellenponttan. Öröm és öröm a pedagógiában I.–II.)

Lányi Katalin

Könyvtári pillanatok

KLEX TOPIC

DAS JUNGE MAGAZIN

Nr. 7/ März 1998

Hollywood
Die Oscars

Mädchen-Beratung
First Love

Interview
Leonardo DiCaprio

PIERCING Unter die Haut

- Warum sich Jugendliche piercen lassen
- Wo Vorsicht geboten ist

Kinderarbeit: Die kleinen Sklaven

